

Naturvernforbundet
i Rogaland i 2008

Historien om en liten øy i Stavanger

Store Marøys natur- og kulturhistorie

Innhold

- 3 **Velkommen til Store Marøy!**
- 4 **Å ta tilbake et landskap.** Marøy-prosjektet 1999-2008.
- 7 **Kort om Marøy-prosjektet.** Villsau og "Marøyferjå".
- 8 **Slik ble Marøy til.** Om stein kunne tale.
- 12 **Fra eikeskog til lynghei.** 5000 år med flammer.
- 14 **Husmannsplass, kurhjem og karantenestasjon.** Marøygården 1809-1958.
- 17 **Marøyhistorien-kort fortalt.** Dokagger og skyller.
- 18 **På gjengrodde stier med Odd.** Født på Marøy i 1927.
- 26 **Fuglelivet endrer seg med nytt landskap.** Truede arter lever i lyngheia.
- 28 **Fra krattskog og blomstereng til lynghei og naturbeitemark.**
Slik blir "nye" gamle Marøy.
- 30 **80 fuglearter på Marøy.** Mer om Marøys fugleliv.
- 32 **Sjøfuglreservatet på Litle Marøy.** Ferdsel forbudt 15. april-1. august.
- 33 **189 planter, lav, moser og sopp.** En guide for interesserte.
- 35 **Marøys flora fra A til Å.**
- 37 **13 spørsmål om natur og kultur på Marøy.**
- 42 **Kilder, litteratur og aktuelle nettsteder.**
- 43 **Marøy-kart med merkede løyper og kultursti.**

Historien om en liten øy i Stavanger. Store Marøys natur- og kulturhistorie.

Utgitt av Naturvernforbundet i Rogaland 2008

Redaksjon: Erik Thoring (ansv.). Der ikke annet er nevnt er bildene tatt av Erik Thoring.

Opplag 2008: 2500 eks.

Grafisk utforming og montasje: Kolon reklame & design as.

Trykk: Allservice AS, Stavanger.

Papir: Heftet er trykket på papir laget av innsamlede drikkekartonger.

Marøy-heftet er utgitt med økonomisk støtte fra AS Norske Shell, Rogaland fylkeskommune, Agenda 21 Stavanger kommune, Fylkesmannen i Rogaland, Friluftslivets Fellesorganisasjon, Kolon reklame & design as.

Les mer om Marøy-prosjektet på www.naturvern.no/rogaland/maroy

Foto forside: Store Marøy sett fra øst med Stavanger og Byfjorden i bakgrunnen. Fra 2004.

Foto: Hans Henrik Nilsen.

Velkommen til Store Marøy!

I mange år var Store Marøy en glemt og gjengrodd naturperle, bare noen hundre meter fra storbyen Stavanger. Siden 2000 har Naturvernforbundet i Rogaland med bidrag fra organisasjoner, enkeltpersoner, myndigheter og næringsliv, brukt mer enn 2000 dugnads-timer (2007) for å få tilbake noe av det gamle natur- og kultur-landskapet. Selv om vi ikke er helt i mål, er øya i Gandsfjorden nå blitt et mer tilgjengelig friområde for lek, læring og opplevelse.

I dette heftet har vi samlet og presentert kunnskap om øyas natur- og kulturhistorie. Vi håper og tror at det kan være til nytte og glede for alle som ønsker å gjøre seg kjent med øya. Mest av alt er heftet rettet mot barn og unge. Marøy er nemlig blant få steder i Stavanger der den nære jordbrukshistorien er synlig i et kystheilandskap som har røtter flere tusen år tilbake i tid!

Svært mange har bidratt til å gjøre dette heftet mulig. Noen har bidratt med økonomisk støtte, andre har formidlet kunnskap og noen har tilbrakt mange timer i kamp mot krattskogen. Her vil vi særlig framheve Odd Werner Olsen som ble født på Store Marøy i 1927. Uten hans omfattende og detaljerte kunnskap ville mye av historien forblitt uskrevet.

Vi håper du får glede og nytte av heftet, og ønsker deg god tur til Store Marøy!

Å ta tilbake et landskap

En steinklump i Gandsfjorden. Bratt og svart. Tett granskog. Uvennlig og utilgjengelig. Slik ser Marøy ut fra Storhaug. Men stemmer virkeligheten med inntrykket?

Jeg reiste ut dit for første gang en sommerdag i 1992. Forbi den bratte vestveggen mot fjorden, og inn i ei lita bukt i nord. Borte var det bratte, det uvennlige. Her var det ovale svaberg og en blomstrende eng i gult og hvitt. Inviterende landskap, med gamle brygger, rydningsrøyser og en nedrast naustuft. Her har det vært liv, langt liv.

Oppdagelsen av levd liv

Det er mer: En vei uten hjulspor, en stabbestein etter den første kneiken fra sjøen. I knehøyde, som skapt til å sitte på. Til venstre noen grå steiner, stablet på hverandre og i ferd med å drukne i buskete einer.

Så dukker hustuften opp på en liten flate mellom bratt berg og en rund rygg. Det er intet stor-slått ved ruinene, bare forfall og glemsel. Ask og osp, mest det første bryter seg opp over alt, i husets kjeller, langs alle vegger. Naturen tar tilbake det menneskene hadde til låns.

Og det er enda mer: Skyggene av en rett linje i krattskogen. En gang et steingjerde som skilte lyngheia fra grasmarkene. En steinrøys i sjøkanten, rullet på plass av sterke menneskehender. Slik fortsatte det; stadig nye spor av levd liv. Dypt forvart i en tett skog av einer og med bjørk, ask og osp på vei opp og fram.

Et gammelt landskap med graseng og dyrka mark, lyngheia og myr på vei ut av historien. Kunne det la seg gjenskape? Noen ganger er det greit å ikke

vite. Hadde man visst, hadde man latt være. Det er nemlig ingen spøk å ta tilbake et landskap. Det kan trygt slås fast etter åtte år med rydding på Marøy. Vi skulle vært i mål etter fem, men optimismen har vært sterkere enn realismen.

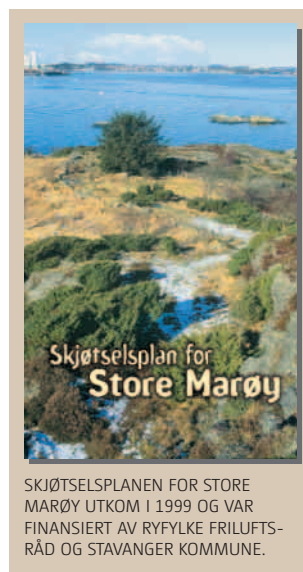
Vi startet der alle prosjekter og drømmer starter; med å lage en plan. En skjøtselplan. En beskrivelse i tekst og bilder av hva vi ville gjenskape og hvordan. Det er alltid enklest på papiret. Særlig når digital fototeknikk kan brukes til å forandre et landskap med mus og tastetrykk.

Ryfylke Friluftsråd og Stavanger kommune var med på ideen og i 1999 hadde vi en plan. Som viste hva vi skulle gjøre - hvorfor, men ikke hvordan.

Rydde helt og ikke halvt

Oppgaven var for så vidt enkel. Det handlet om å rydde. Motorsage og klippe sammenfiltret, grov einer. Hogge trær, kappe, kløyve og bære ut sekker med ved. 15-20 favner trær er fjernet fra Marøy, men noen trær har fått stå igjen som skulpturer i det nye, gamle landskapet.

Vi kunne valgt en enklere måte å gjøre det på: Få ut trærne og brenne av resten. Latt "einerlika" stå til de datt ned av seg sjøl. Men vi valgte den lange veien: Kappet einer, brukte de grove stammene til ved og la resten i hauger og brente av. Det blir vakrere landskap og lettere å gå i terrenget med en slik framgangs-måte. Men det tar tid, masse tid.

SKJØTSELPLANEN FOR STORE MARØY UTKOM I 1999 OG VAR FINANSIERT AV RYFYLKE FRILUFTSRÅD OG STAVANGER KOMMUNE.

Å rydde helt og ikke halvt, har også en annen hensikt. Vi fikk gleden av å oppdage eller rettere sagt avdekke gamle kulturspor. Det er først når du fjerner det tette teppet av einer at du får se. En rydningsrøys eller restene av et steingjerde. En gammel myr og et lite bekkedar. En liten jordteig i en bergkløft. Kanskje slo de graset her eller kanskje var det en liten teig med poteter?

Kunsten å brenne

Når ryddejobben er gjort, gjenstår finalen - det store øyeblikket. Lyngen skal brennes, slik generasjonene i flere tusen år før oss gjorde det. Røsslyngen var husdyras viktigste matkilde. Næringsrik og vintergrønn. Men denne måtte pleies og forynges, ved slått og brenning. Å svi et landskap er enklere sagt enn

MARØY ANNO 1999:

TRÆR OG TETTE EINERKRATT ER I FERD MED Å TA OVER LYGHEI OG GAMLE BEITEMARKER. PÅ NORDSIDEN.

MARØY ANNO 2003: VINTEREN 2003 BLE NORDSIDEN SVIDD, OG SLIK SÅ DET UT VÅREN SAMME ÅR.

gjort. Særlig i et terreng der det ikke har vært brukt flammer på minst 80 år. Vi hadde ingen egne erfaringer å øse av. Å finne det optimale tidspunkt for sviing er en kunst: Når er det passe tørt, passe fuktig og riktig vind? Vi har brent lyngen på Marøy i to omganger; vinteren 2003 og 2007. Det gikk ikke helt etter boka. Noen flekker ville ikke brenne, andre steder ble det bare halvbrent. Men likevel: Røsslyngen kommer tilbake. Små spirer i det tynne jordlaget, livskraftige og fast bestemt på å kle landskapet i brunt. Med litt hjelp vinner røsslyngen kampen mot sine konkurrenter i plante-verdenen og vi får det kystheilandskapet vi tegnet og illustrerte i planen fra 1999.

Den vesle heiipierlka har hilset det nye landskapet velkommen. Noen storspover har vært på befarig, kanskje de engang vil slå seg ned her? Sanglerka som en gang var lyngheienes karakterfugl har ikke oppdaget øya vår ennå. Men det kan skje.

Alle mann i arbeid

Å ta tilbake et landskap er ikke

SLIK SÅ STORE MARØY UT FRA LUFTEN I 1997. STEINBRYGGA OG NAUSTUFTE (ØYAS NORDSIDE) KAN SKIMTES TIL VENSTRE I BILDET. FOTO: NORSK FLY OG FLYFOTO AS.

...OG SLIK KUNNE MARØY SE UT ETTER NOEN ÅRS RYDDING OG SVIING, I FØLGE SKJØTSELSPLANEN. FOTOMANIPULASJON: HILMAR I. LØLAND.

fåmannsverk. Det er en stor og lang mønstring av seigt og tålmodig arbeid kombinert med skippertak. Som når Engøy-

holmen Kystkultursenter samlet sammen folk, utrustet sine fjordabåter og satte kursen for Marøy. I løpet av en arbeidsdag

SOLDATER FRA MADLALEIREN OG ANSATTE VED ENGØYHOLMEN KYSTKULTURSENTER BÆRER TØMMERSTOKKER I 2002.

ble store lass tømmer båret ut av lyngheia og ombord i fartøyene. Madlasoldater har vært her, Sivildforsvarets frivillige har stilt opp på dugnad, og skoleklasser fra Storhaug, Hundvåg og Hommersåk har ryddet søppel, kappet eier og trillet sekker med ved. Friluftsrådets mann-skaper har skyttet folk og fe, meislet nye fortøyningsbolter i berget og fraktet tungt utstyr til og fra øya. Stavanger-bøndene Arild Lerang og Lars Hebnes har vært her ute med gravemaskin og medfødt sans for å løse stein. De har reparert brygge, gårdsveg og naustuft. Gravd fram den gamle, gjengroddes gårdsdammen og plukket opp stein fra nedraste gjerdet.

Folk fra Stavanger kommunes fritidsgård på Gausel har vært med fra starten. Med sau og geit, og med hjelpende hender når lyngmarkene skulle svis.

Dugnad, dugnad, dugnad

Men det er Naturvernforbundets dugnadsgruppe som har holdt det hele i gang. Lørdag etter lørdag har en hard kjerne reist ut til Marøy, den ene vinteren etter den andre. Utrustet med motorsag, øks og saks. Ryddet en liten teig her, og en liten teig der i det store landskapet. Langsamt og tålmodig med fokus på de små framskrittene, og de nye oppdagelsene. Det finnes ingen snarveier, ingen maskiner som kan ta tilbake et landskap på en-to-tre.

SIVILFORSVARETS FREDSSINNSATSGRUPPE STO BAK DEN FØRSTE SVIINGEN PÅ MARØY VINTEREN 2003.

Det gjenstår anslagsvis 1000 timer innsats (2007) før landskapet er omtrent slik det manipulererte flyfotoet i skjutselsplanen viser. I løpet av sju år har vi brukt mer enn 2000 dugnadstimer som omregnet til penger tilsvarer minst en halv million kroner. Tilskudd fra offentlige og private representerer en lignende størrelse. Det er altså lagt ned mer enn en million kroner i dugnad og tilskudd i Marøy-prosjektet så langt.

Vi er ikke der vi trodde vi skulle være i 2005. Kanskje går det ett år eller fire før vi kan presentere et "fiks ferigt" lynghei- og kulturlandskap, omtrent slik det så på 1950-tallet. Da har vi sett bort fra den sørligste delen, der granskog og buskfuru dominerer. Det skal få stå, som en illustrerende kontrast til høy himmel og åpent landskap.

Unikt i Stavanger

Mange har allerede blitt bedre kjent med den "glemte" holmen

BRYGGA, NAUSTTUFTEN, STEINGJERDER OG DRIFTEVEGEN BLE REPARERT VINTEREN 2003. LARS HEBNES (TV) OG ARILD LERANG BAK SPAKENE.

ELEVER FRA STORHAUG SKOLE GÅR LØS PÅ OSPESKOGEN I 2001.

i Gandsfjorden. Skoleklasser, barnehager og båtfolk. De fleste liker det de ser. Et vennlig, opplevesrikt og framfor alt lett tilgjengelig turområde. Borte er den ugjennomtrengelige krattskogen og overgroddes grasenger. Villsauene som har beitet her siden 2004 har omformet villniss til snauklipte grasmarker. Bjørk og andre treslag som prøver å gjenvinne det tapte, må antagelig resignere for villsauenes systematiske jakt på mat. Det er nemlig det som er den store og langsiktige utfordringen: Å holde det store, åpne landskapet intakt i et samspill mellom dyr og mennesker.

Store Marøy er unik i Stavanger. Få andre steder i kommunen finnes det et større intakt lyngheilandskap med så mange og så tydelige kulturspor som på den vesle øya i Gandsfjorden. Her kan byens befolkning se, bruke og oppleve et levende minne fra vår tusenårige kulturhistorie.

Kort om Marøy-prosjektet

"MARØYFERJÅ" FRAKTER ELEVER FRA HUNDVÅG SKOLE I JUNI 2006. LITTE MARØY I BAKGRUNNEN.

Store Marøy, Gandsfjorden øst for Breivik, Storhaug bydel i Stavanger. 120 dekar inkludert Klovnaskjeret, Skarvaskjeret og Austreskjeret. Friområde, eid av Stavanger kommune siden 1960. Gårdsdrift og bosetning fra 1809 til 1958.

Skjøtselplan for Store Marøy utgitt i 1999 av Ryfylke Friluftsråd og Stavanger kommune. Gårdsdam, hustufter, hovedbrygge og andre kulturminner restaurert i 2003/2004. Skog tilsvarende 15-20 favner ved hogd og tatt ut av området. Lyngsviing gjennomført i 2003 og 2007. Over 2000 dugnadstimer brukt i to-tredjedeler av arealet. Beiting fra 1999, villsau fast siden våren 2004. Marøy-prosjektet blir ledet av Naturvernforbundet i samarbeid med Stavanger kommune, vei,-park og idrett og Ryfylke Friluftsråd.

Villsau

Den norske villsauen er en gammel norsk sauerase som er tilpasset beiting i skrinne kystområder, og blir omtalt med flere navn som villsau, utgangersau, steinaldersau og vikingsau. Villsauen kan gå ute hele året og er svært nøysom i kosten. Den

spiser lyng, gras, urter og i tillegg noe granbar om vinteren.

Villsauen er smekker og langbeint og dyrene virker spenstigere og mer elegante enn de fleste foredle sauerasene. Villsauen har en spinkel kroppsbygning og produserer mindre kjøtt. Ørene er små og peker skrått oppover, og halsen er gjerne noe mer høyreist enn sau av nyere raser. Den har en kort hale som ofte er snau. Et annet særtrekk er at også hunndyr (søyer) kan ha horn.

De første villsauene kom til Store Marøy våren 2004. Dyrene er eid av Strandabøndene Kjell Helland og Bjarne Kvist Hansen. Villsauene på Marøy går ute hele året og lemmer ute uten hjelp fra mennesker. Vinterbestanden har variert mellom 15 og 23 voksne dyr. Vanligvis får søyene ett lam, men på Marøy har det vært en stor andel tvillinger. I 2007 fikk 10 av 21 søyer tvillinger.

"Marøyferjå"

Siden november 2005 har Naturvernforbundet hatt egen arbeids- og skyssbåt med base i Østkanten Motorbåtforening i Breivik båthavn på Storhaug. Båten var opprinnelig en livbåt

VILLSAUENE HAR VÆRT PÅ MARØY SIDEN 2004.

fra Tau-ferja "Solbakk" som ble bygd i 1978. Og da var det jo naturlig å kalle båten "Marøyferjå"!

Livbåten som måler 20 fot har innstallert en Sabb diesel 8 hk fra 1975. Den har plass til 15-20 personer og gjør en fart på ca 5 knop med full last. "Marøyferjå" ble først og fremst anskaffet for å sikre dugnadsgjengen en sikker kryssing av værharde Gandsfjorden, men den har også gjort nytte som skyssbåt for blant annet skoleklasser. Kjøpet av "Marøyferjå" er i sin helhet finansiert av 70 personer, foreninger og lag som har kjøpt 140 andeler for i alt 42 000 kroner.

MARØY KAN BY PÅ SKURTE SVABERG, STUPBRATTE KLIPPER, FLYTTBLOKKER OG LØSMASSER. HER FRA NORDSIDEN.

Slik ble Marøy til

Av Asbjørn Simonsen

Stiger du i land på Marøy, så er det første foten møter – stein! Det kan være stein lødd fint opp til ei brygge – eller det kan være at du setter foten i strandsteinene i fjæra. Noen føtter møter også glattskurt svaberg. Hva slag stein er det? Ser du nøyer på steinene i brygga, vil du se at den består av et mangfold av steinslag. Noen kjenner vi igjen fra turstien på fastlandet, men her er det også stein som åpenbart ikke er "født" her – innvandrersstein! Steinen er taus, men den har noe å fortelle til den som kan det tause språket som kan leses i farger og strukturer.

Geologene mener at Marøy begynte sin ferd et sted på jordas sørlige halvkule for 5-600 millioner år siden. Den blågrå, knudrete steinen var den gang leire og fin sand avsatt i et hav som var i ferd med å lukke seg. Avsetningene ble presset sammen i dypet mellom to stive grunnfjellsplater. Leira ble til glimmerrik leirskifer og sandlagene ble til tynne lag

av lys kvarts. Flak av det gamle grunnfjellet ble skjøvet over skiferen som ble til et krollet teppe som vi i dag kjenner som fyllitt. En fjellkjede var dannet. Men ingenting varer evig. Mens årmillionene vandret hen, vandret også fjellkjeden og resten av kontinentet sakte nordover mot våre nordlige breddegrader. Fjellkjeden, som kalles "den kaledonske fjellkjeden", ble slitt ned slik at den i dag bare kan kjennes igjen av geologer. Restene ligger nå som oljerike avsetninger i pene horisontale lag ute i Nordsjøen.

Det var istidene som skrapte Marøy fram fra ruinene etter den kaledonske fjellkjeden. Mange istider! I hver istid skrapte store ismasser med innefrosset stein over berggrunnen som et gigantisk sandpapir. Det gikk seint, men isen hadde god tid – omtrent to millioner år. Det var ikke bare den gamle ruglete overflaten som ble pusset. Hele landskapet ble omformet. De gamle brede dalene ble gravd ut til fjorder

BERGGRUNNEN I STAVANGER, INKLUDERT MARØY, BESTÅR AV FYLLITT. KART: ELLEN JEPSON/WIGESTRAND FORLAG 2003.

og lange innsjøer og langs kysten ble "strandflaten" dannet med tusenvis av lave holmer og skjær. En av disse holmene er Marøy.

Det er nå ca. 15 000 år siden ismasser sist skled over Marøy. Når kommer neste istid?

Geologi og landskap

Denne steinblokken har fått hvile på Marøy i minst 13 000 år, men har nok hatt en dramatisk fortid på flyttefot. Hvor den opprinnelig ble revet løs fra grunnfjellet er ikke godt å si. Kanskje var det inne i Ryfylkeheiene et sted, kanskje et sted på Sørlandet. Til og med Svenskekysten kan være dens

opprinnelige opphavssted. Men en ting er sikkert: Det er istid-enes breis eller havis som har brakt den hit. Opprinnelig lå den her på ca 25 meters dyp og var kanskje skjulested for både bunnfisk og krepsdyr. Nå viser den gule, næringskrevende messinglaven at den er en populær hvileplass for sjøfugl.

Enkelte steiner i fjæra skiller seg tydelig ut som "innvandrere". Her er det en vulkanbergart - rombeporfyr - som foreløpig har endt sin reise fra Oslofjordområdet et sted. Steinen har først blitt tatt av en stor isstrøm ut i Skagerakbreen som fulgte Norskerenna langs kysten. Isflak og drivende isfjell har så fraktet innefrossete steiner langt inn i fjordene der de er smeltet ut. Rombeporfyren er den av de fremmede bergartene som er lettest å kjenne med sine rombefeformede krystaller av feltspat i en ellers rødlig homogen stein.

Noen flyttblokker har ikke vandret så langt. Denne består av fyllitt - samme bergart som Marøy - og er mer kantet i formen enn stein som har

vandret langt. Formen på Klovna-skjæret like ved flyttblokken viser at isbreen som har fraktet den har beveget seg fra øst - fra høyre mot venstre i bildet.

Det er ingen naturlige myrer eller tjern på Marøy. Derfor er det vanskelig å finne urørt torv som med sitt innhold av gammelt blomsterstøv - pollen - kan fortelle om tidligere tiders vegetasjon og jordbruk på øya. Men det finnes enkelte steder urørt jordprofil som kanskje kan røpe noen av øyas hemmeligheter.

Marøy og resten av øylandskapet i ytre Ryfylke er istidenes verk. Det er en del av det landskapet som geologene kaller "Strandflaten" – et lågland av øyer og nes som sjelden når høyere enn ca. 60 meter over

havet. Landskapsformene er ofte preget av isskurte rundsval som de gamle geologer kalte "hvalskrottfjell" fordi de som skjær kunne likne store kvaler som var oppe for å trekke pusten. Rundsvaene har gjerne en glatt

krum flate på støtsiden og gjerne en bratt og revet kant på lesiden. De kan derfor fortelle om isbevegelsens hovedretning ved istidens slutt.

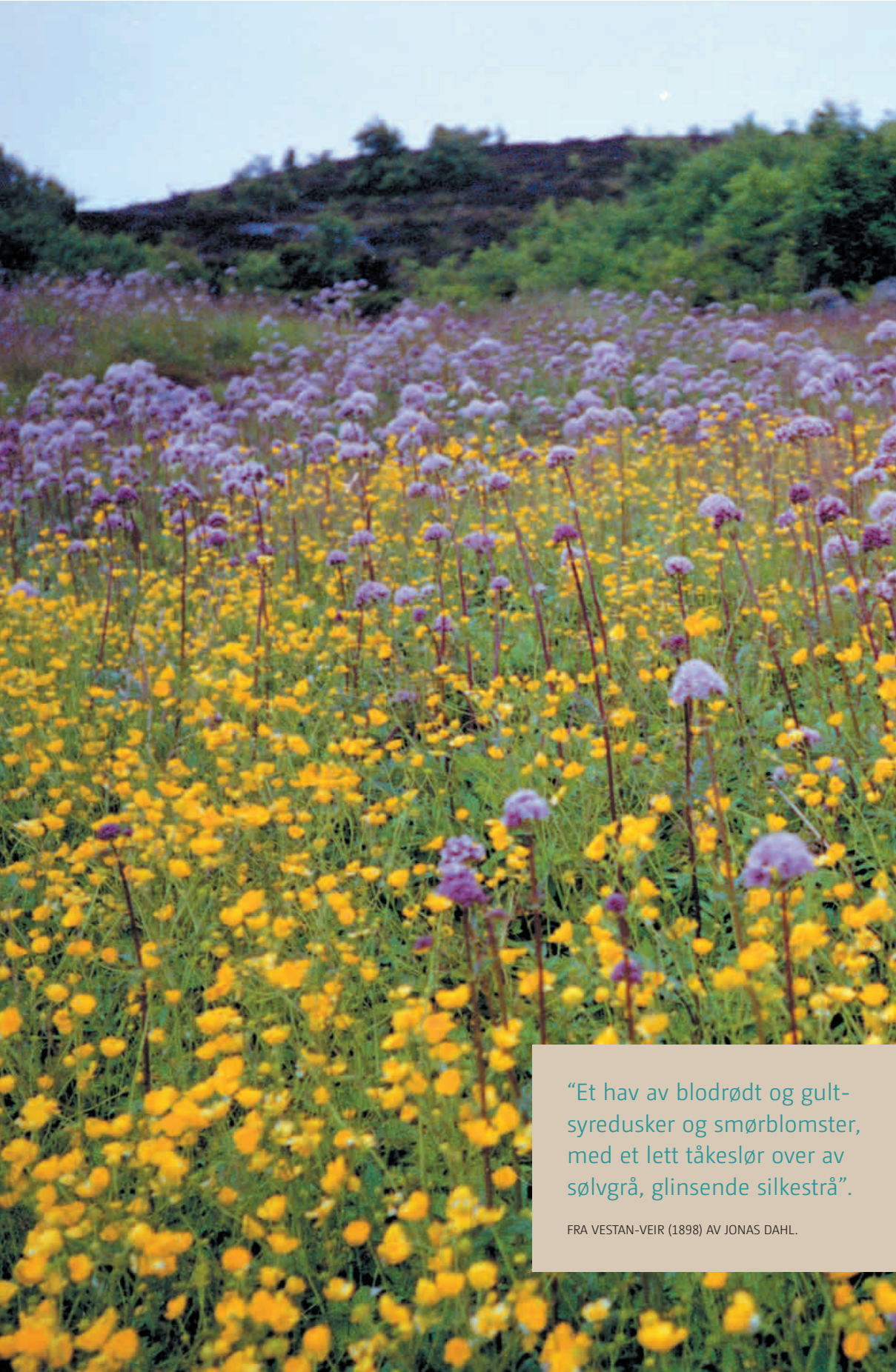
Flyttblokker og større morenesteiner av granitt er gode emner for muring og steinarbeid. Den tøffe behandlingen steinen har fått under isbretransporten, har gjort at alle svake partier er skallet av og alle sprekker er avslørt. Men en rund stein er ikke alltid så lett å bruke i finere murarbeider. For å få fine flate sider måtte steinen derfor kiles. Man slo et eller flere hull med "feisel" (hammer) og "stål" (stålbor). I hvert hull puttet man så tre stålkiler som man slo på til steinen sprakk. Skalkene etter slik kiling ligger gjerne igjen i utmarka.

Bergrunnen på Marøy består av fyllitt. Det har en gang for flere hundre millioner år siden vært leire på en havbunn i et hav som ikke lenger eksisterer. Under stort trykk og høy temperatur ble leira omdannet til leirskifer som videre ble vridd og krøllet til den krusete bergarten vi ser i dag. Den opprinnelige leira inneholdt også tynne sandlag som vi nå kan se som lyse, harde linser av kvarts. Disse kvarts-linsene er mye hardere enn leirmineralene og står derfor gjerne ut som små rygger i bergarten. Fyllitt og leirskifer inneholder en god del kalium, fosfor og andre grunnstoffer som plantene trenger. Det blir derfor gjerne god jord og rikt planteliv der slike bergarter forvitrer.

Da isen skurte ned fjellet, ble det slitt løs en blanding av leire, sand, grus og stein som vi kaller morene. Det var morene som isen frakter med seg og som ble liggende igjen da istida tok slutt og isen smeltet. Den gang sto havet mye høyere enn i dag. Marøy var bare et lite skjær i fjorden. Sjø og bølger vasket etterhvert de finere delene av morenen bort slik at bare de største steinene ble liggende igjen i skråningene. Ute på flatene finner vi finstoffet som sandbunn der flyndre og kvitling liker seg. Brygga på Marøy er blant annet bygd av morenemasser.

“Et hav av blodrødt og gult-
syredusker og smørblomster,
med et lett tåkeslør over av
sølvgrå, glinsende silkestrå”.

FRA VESTAN-VEIR (1898) AV JONAS DAHL.

Fra eikeskog til lynghei

For 5000 år siden sto havet sju til ti meter høyere enn i dag, og det meste av Jæren var dekt med eikeskog. Vi er i yngre steinalder og veidemannen som levde av fangst, var i ferd med å bli bonde. Det førte til dramatiske endringer i naturen.

Kysten brenner!

Steinalderbonden begynte så smått å rydde små jordflekker i skogen. Det skjedde med enkle redskaper og med bruk av ild. De åpne markene ble brukt til å dyrke korn, og som beiteland for husdyr. Etter hvert fikk bonden bedre redskaper og antallet husdyr økte. For 2500 år siden, kalt jernalderen, var skogen på Jæren borte og lyngheiene hadde overtatt.

Røsslyngen er en nyttig plante. Den klarer seg med lite næring, og er i motsetning til gras, en eviggrønn plante. Det gjør den godt egnet som vinterfôrplante for husdyra, og det var viktig for kystbøndene.

Men lyngheiene måtte pleies. Hvis ikke kom skogen tilbake. Dessuten var det størst næringsverdi i ung lyng. Derfor måtte lyngheiene brennes med visse mellomrom. Mye av nitrogenet som var bundet i plantematerialet gikk opp i flammer, mens fosfor og kalium ble frigjort i brannfeltene der røsslyngen trivdes bedre enn noen annen plante.

Truet av utryddelse

Lyngheiene dominerte kystlandskapet langs Vestlandet helt fram til den industrielle revolusjon for over 100 år siden. Industrien utviklet redskaper som gjorde det lettere for bonden å nydyrke. Dette sammen med bruk av handelsgjødsel

...”Jæren er tvert imot et av de minst behagelige landskaper. Det består dels av store myrer, dels av tørre steinete bakker eller forhøyninger, som her kalles heier, og er overalt overgrodd med lyng, hvorved det får et meget mørkt og ensformigt utseende”.

FRA "REISE-ERINDRINGER OG REISE-INDBERETNINGER 1842-1847" AV IVAR ÅSEN.

PÅ ET FLYFOTO AV STAVANGER TATT I 1959 ER MARØY MED I BAKGRUNNEN. PÅ ET LITT UKLART BILDE KAN VI SE AT LANDSKAPET ER TRELØST. VED GÅRDS-HUSENE SER VI TUNTREET, EN ASK SOM I DAG ER NOEN METER HØYERE. FOTO: WIDERØE/BYARKIVET I STAVANGER.

gjorde at lyngheiene måtte vike for gras- og åkerland. Utviklingen akselererte etter den andre verdenskrigen. Samtidig ble mange av gårdsbrukene på kysten lagt ned og den tradisjonelle bruken av lyngheiene til beiting opphørte. Det mange tusen år gamle kulturlandskapet var i ferd med å forsvinne. Siden 1900 har 90 prosent av lyngheiene blitt borte. Kystlyngheiene er i dag regnet som en truet naturtype.

Marøy intet unntak

Det bodde neppe folk fast på Marøy i steinalderen eller jernalderen. Men på Storhaug bodde det bønder, det viser funn fra jernalderen. Så kan hende ble Marøy brukt som beiteland for Storhaug-bønder? Det vi med sikkerhet vet er at Marøy var bosatt fra begynnelsen av 1800-tallet, og at landskapet var åpent, treløst og dominert av lynghei helt fram til slutten av 1950-tallet.

INNTAKT LYGHEI PÅ LYGRA I NORDHORDLAND – SLIK DET VAR VANLIG PÅ HELE VESTLANDET FOR 100 ÅR SIDEN.

STEINALDERBONDEN PÅ VESTLANDET BRUKTE FLAMMER FOR Å RYDDE BEITELAND TIL HUSDYRA.

Da øya ble fraflyttet, gikk det med Marøy som med så mange andre steder langs kysten:

Einerkratt og lauvskog etablerte seg og ekspanderte raskt. Ikke minst de siste 20-30 årene -

påskyndet av mildere vintere og mer nitrogen (næring) i nedbøren.

Husmannsplass, kurhjem og karantenestasjon

1809-1850: Marøy blir husmannsplass

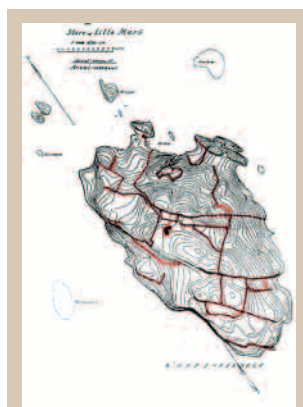
Fra gammelt av var det Hetland prestegård som eide det aller meste av dagens Storhaug som den gang kaltes «Hetlandsmarka». Det inkluderte også begge Marøyene. Men øyene ble antagelig ikke brukt til annet enn beiteland før i 1809. Dette året fikk husmann Thore Hansen og kona Anne sogneprestens tillatelse til å bosette seg på øya. Sognepresten skrev at Thore og Anne fikk rett til "at opføre sig et Huus paa den største af disse Øer, og derefter at opdydde og dyrke saa meget han formaar på begge Marøerne". Thore og Anne drev gård på Marøy fram til 1822. Da fikk de feste på husmannsplassen Digernes som ligger ved sjøen like sør for boligblokkene på Rosenli. Marøy ble fraflyttet, men brukt som beiteland for Digernesgården. I 1840 er det Peder Pandevig som er registrert som husmann på Digernes og Marøyene.

1850-1900: Sjøleigende gårdsbruk

Ved den store auksjonen av prestegårdsjord på Storhaug i 1850 fikk Peder Pandevig kjøpe gården Digernes og begge Marøyene. Han døde få år seinere og i 1855 ble eiendommene solgt til Tørres Tørresen Frøiland. I 1863 kjøpte Ole Berg Marøy og bosatte seg der med kona Anna, fire barn og en pleiesønn. I følge folkeregisteret har familien hest og storfe og dyrker poteter. I 1868 ble Store Marøy skilt fra Digernes og fikk gårdsnummer 23, bruksnummer 27. Litle Marøy fikk bruksnummer 26.

I 1875 har det skjedd nok et eierskifte på Marøy. Nå var det Ommund Andersen (42 år) fra Sandeid som overtok gården sammen med Grethe Johanne, født Geliasen, og tre døtre. I følge folketellinga dette året, utgjorde jordbruksarealet på Marøy 50 dekar av et totalareal på 120 dekar. Familien hadde tre kyr, 30 sauer og noen griser. I tillegg dyrket de poteter, havre og bygg.

I 1891 sto Ommund oppført som jordbruker og jordeier av "Marøen" og "Husøen". Vi må anta at det gjalt Litle og Store Marøy. Familien hadde siden 1875 økt med tre sønner, og talte nå seks barn. Ni år seinere, i 1900, var det Grethe Johanna som drev gården, oppført i manntallet som enke og gardsmannskone. Barna bodde fortsatt på gården.

KART OVER LITLLE OG STORE MARØY FRA 1919. STEINGJERDER OG BYGNINGER ER VIST MED FARGE.

1900-1917: Slaktere og misjonærer

Neste registrerte eierskifte skjedde i 1907. I følge et skjøte

dette året var gården nå eid av R.A. Idsøe, Adolf Idsøe, Ingvald Idsøe og Johan S. Abrahamsen. R.A. Idsøe drev bakeri, kolonial og skipshandel i Verksgata, vegg i vegg med A. Idsøes slakterforretning. Det var praktisk for slakterforretningen å ha enkel tilgang på dyr fra Marøyene. Sannsynligvis ble gården drevet av forpaktare.

I 1913 var det misjonærene Hakon Storm og Ludvig Monsen, bare kalt Storm-Monsen, som inntok Marøy. I 1909 hadde de startet Stavanger Natmission, en kristen organisasjon som drev med sosialt arbeid og evangelisering. I løpet av kort tid startet de to ildsjelene "Herberget for menn" på Sølvsberget og guttehjemmet "Betlehem" i St. Hansgaten.

Men de hadde behov for et større sted for byens alkohol-slaver og stedet fant de på Marøy. Her sto et lite våningshus med bare to rom og kjøkken, men det ble utvidet til en bygning med 11 rom, kjøkken og uterom. En løe ble også bygd. I forbindelse med åpningen av det nye hjemmet St. Hansdagen i 1913, ble Marøy omdøpt til "Berøa". En stor motorbåt med navnet "Ebenezer" sørget for transporten til og fra øya.

Bladet "Natmisionæren" brakte fyldig referat fra åpningsdagen der det blant annet het: "Alle var de begeistrede over hvor vakkert der var paa "Berøa", savel inde som ude. Hjemmet har Plads for fire Patienter, som lider af Alkohol, og vil enhver

VÅNINGSHUSET PÅ STORE MARØY BLE PÅBYGD I 1913 OG TATT I BRUK SOM HJEM FOR "ALKOHOLSLAVER". TEGNINGEN VISER FASADEN MOT SØR-VEST. KILDE: BYARKIVET I STAVANGER.

SLIK VILLE STADSARKITEKT H.A. FLEISCHER OMBYGGE KURHJEMMET TIL "PIKEHJEM". TEGNINGEN VISER FASADEN MOT SØR-VEST. KILDE: BYARKIVET I STAVANGER.

blive optaget paa Hjemmet saa langt Plads er, og som maatte ønske det".

1917-1923: Kjøp, salg og "pikehjem"

I 1917, etter bare fire års drift, avviklet Storm-Monsen alkoholerhjemmet på Berøa. Driften var ikke lenger nødvendig på grunn av "den store indskrækning paa spirituose drikke der er for tiden". Det nasjonale brennevinsforbudet kom først i 1919, men Stavanger hadde allerede i 1909 stengt all omsetning og servering av brennevin. Storm-Monsen bestemte seg for å tilby Store Marøy som gave mot at kommunen betalte gjelden på i alt 9100 kroner. Året før, i 1916, hadde Stavanger Natmission kjøpt øya av R.A. Idsøe med flere for 8000 kroner. Little Marøy fulgte ikke med i handelen. Det var et generøst tilbud til kommunen. Storm-Monsen hadde nemlig fått tilbud fra private om å kjøpe Marøy for 75 000 kroner. Men de to mente øya burde være til samfunnsgavnlig nytte, og hadde en ide om at byfolk skulle få dyrke poteter og grønnsaker på små parseller på øya. Den ideen fulgte ikke kommunen opp, men handel ble det likevel våren 1918.

Kommunen overtok et nesten nytt våningshus, fjøs og en ny løe samt et båtnaust. Den 120

ILDSJELENE HAKON STORM OG LUDVIG MONSEN LA NED ALKOHOLIKERHJEMMET OG GA MARØY TIL KOMMUNEN MOT AT KOMMUNEN BETALTE GJELDEN PÅ 9100 KRONER.

dekar store eiendommen kunne i følge Storm-Monsen fø 7-8 kyr, en hest og noen sauer. Øya hadde vann nok til hele året og ved steinbrygga kunne skøyter og små dampskip legge til. Kommunen hadde ingen umiddelbare planer for Marøy. Men stadsingeniøren i Stavanger presenterte noen ideer. Han mente større deler av øya kunne beplantes og at det enkelte steder kunne anlegges badeplasser. Det ville gjøre Marøy til et yndet ufluktssted, trodde stadsingeniøren. Men kommunen nøyde seg med å forpakte bort gården til en årlig leie på 600 kroner. Høsten 1922 kom det en forespørsel fra staten om kjøp av Store Marøy. Samtidig hadde

kommunens boligkontor utredet en ombygning av våningshuset på Marøy. Våningshuset som Natmissionen hadde påbygd i 1913, var i dårlig forfatning og trengte utbedring. Byarkitekten foreslo ombygging av huset til "pikehjem". Politikerne ble dermed presentert for to alternativer; salg til staten eller etablering av kommunalt "pikehjem". Da spørsmålet kom opp til politisk behandling våren 1923 var det, uvisst av hvilken grunn, betydelig motstand mot å selge. Ordfører John Norem motsatte seg salg, men bystyret vedtok salg mot 25 stemmer. Staten betalte 10 000 kroner for øya, men kommunen sikret seg forkjøpsrett i tilfelle videresalg.

1913-1958: Wilhelmine styrte i 35 år

Rundt 1923-24 ble det forfalte våningshuset ombygd ved at takpåbygget, det vil si fronten mot vest, ble senket til samme takvinkel som på østsiden. Samtidig fikk Katrine Kristine Wilhelmine Sivertsen (fødenavn Dahl Flemming) forpakte gården for en årlig leie på 210 kroner. Wilhelmine som hun helst ble kalt, kom opprinnelig fra Torshavn på Færøyene og fikk ansvaret for driften av karantene-stasjonen som ble etablert i 1926. Wilhelmine bodde på gården sammen datteren Wilfrid Olsen og hennes familie. I 1930 flyttet datteren og familien til

VÅNINGSHUSET OG FJØS/LØE SETT FRA SØR-ØST. FRA SLUTTEN AV 1940-TALLET.

VÅNINGSHUSET SETT FRA VEST. FRA SLUTTEN AV 1940-TALLET.

Hundvåg, og Wilfrids bror Gustav Fosse og hans familie flyttet inn i det store våningshuset, fortsatt med Wilhelmine som sjef for karantenestasjonen. Isolerte Marøy var mer egnet til karatenedrift enn den statlige stasjonen som da holdt til på Vaulen. Økende bruk av Vaulen som badeområde var lite forenelig med isolasjon av husdyr. Det var helst sau som ble interneret på Marøy, og noen ganger svin. Blant de mer kuriøse karatenedyra var ponnier som byoriginalen Lars H. Lende hadde kjøpt fra Shetland. Gårdsdriften forøvrig var allsidig, med et tyvetall sauer, et-par kyr, høns og griser. Det ble dyrket grønnsaker og snittblomster som ble solgt på Torget om lørdagene. Marøy-familien hadde telefon, men ikke strøm. Først i 1948 ble det innstallert et dieselaggregat som produserte strøm til lys. Oppvarming og

WILHELMINE MED TO AV BARNEBARN I HAGEN DER DET BLE DYRKET LUPINER FOR SALG PÅ TORGET I BYEN. ALLE BILDER: ODD WERNER OLSEN.

matkoking skjedde med vedfyrte ovner. Familien Fosse hadde to barn som gikk på Nylund skole inntil 1958, da familien pakket sammen og flyttet til Storhaug. Gården ble nedlagt og Wilhelmine Sivertsen hadde da bestyrt Marøy og karantenestasjonen sammenhengende i 35

år. I 1960 solgte staten Store Marøy tilbake til kommunen for 30 000 kroner.

1958-1999: Skogplanting og gjengroing

Løa på Marøy ble revet og materialene brukt til utvidelse av løa på Lindøy. Våningshuset fikk ikke stå i fred lenge. Vinduer ble knust, dører smadret og til slutt ble huset påtent og brant ned til grunnen. Men eiendommen ble likevel tatt i bruk. Store Marøy ble leid av Stavanger og Rogaland Jeger- og fiskerforening som skulle drive oppdrett av jærhare. Men et hubro-par som holdt til på naboøya Usken forsynte seg grådig av harene. Ulovlig jakt var også et problem og en gang på 1980-tallet ble oppdrettsvirksomheten avsluttet.

Tidlig på 1960-tallet plantet foreningens medlemmer og Stavanger Skoglag 5000 sitkagran og buskfuru i den søndre delen av Marøy. Gjennom årene kom det opp flere forslag til ny bruk av Marøy. En av byens kunstnere foreslo etablering av en kunstnerkoloni på øya, og andre mente den isolerte øya ville være perfekt som nudiststrand. Men det eneste som skjedde var at Marøy grodde sakte, men sikkert igjen av einer og lauvtrær, for det meste bjørk. Steingjerder og andre kulturspor forfalt og forsvant i krattet.

I 1999 utga Ryfylke Friluftsråd og Stavanger kommune en plan for tilbakeføring av det gamle kulturlandskapet. Naturvernforbundet i Rogaland tok på seg prosjektledelse og dugnadsarbeide, og om den historien kan du lese andre steder i heftet.

PÅ EN HYLLE MIDT I ET BRATT HENG HAR NOEN RYDDET OG DYRKET EN JORDLAPP.

Dokagger og skyller

Hvem var det som opparbeidet jordbruksarealet på Store Marøy? Ryddet jorda, bygde drifteveg fra nord til sør og lødde over to kilometer med steingjerder? Hvem var de som utnyttet hver minste jordfleck mellom hyller og berg?

Det vi vet med sikkerhet er at jorda var opparbeidet i 1918 da Stavanger kommune kjøpte Store Marøy av Stavanger Natmission. En kilde har fortalt oss om en familie på Marøy som skal ha vært svært arbeidsomme. De rodde til byen for hente skyller (matavfall) som grisene ble fóret med. Med seg i robåten hadde de også dokagger som ble brukt som jordforbedringsmiddel. Hver minste jordfleck mellom berg og hammer ble utnyttet. Særlig imponerende er de "hengende" hagene som ble ryddet, gjerdet inn og dyrket i den bratte bergveggen ved dagens granskog.

Den arbeidsomme familien kan ha vært Ommund Andersen som drev Marøygården i nesten 40 år, fra 1868 til 1907. Eller var det klientene på alkoholikerhjemmet som ryddet jord og bygde steingarder for kost og losji?

Marøy-historien – kort fortalt

1809

Store Marøy blir ryddet og bosatt av Thore og Anne Hansen. Husmannsplass under Hetland prestegård.

1822-1850

Fraflyttet i 1822. Hetland prestegård selger Marøy til Peder Pandevig i 1850.

1850-1907

Marøy utskilt fra gården Digernes på Storhaug i 1868 og får gårdsnummer 23, bruksnummer 27. Flere eiere i perioden, men familien Ommund Andersen på åtte personer driver gården sammenhengende i nesten 40 år.

1907- 1923

Forretningsmenn i Stavanger kjøper Marøy i 1907. I 1913 åpner Stavanger Natmission en kuranstalt for alkoholikere. Anstalten blir nedlagt i 1917 og året etter kjøper Stavanger kommune øya for 9100 kroner. Det kongelige landsbruksdepartement kjøper Marøy for 10 000 kroner i 1923.

1924- 1958

Wilhelmine Sivertsen forpakter Marøygården og får ansvaret for

den statlige karantenestasjonen for husdyr som blir satt i drift i 1926. Wilhelmine driver Marøy sammen med familien Olsen fram til 1930, og deretter familien Fosse fram til gården blir nedlagt og fraflyttet i 1958.

1959-1999

Stavanger kommune kjøper tilbake Marøy i 1960 for 30 000 kroner. Samtidig får Stavanger og Rogaland Jeger- og fiskerforening leie øya til oppdrett av hare, og planter 5000 sitkagran og buskfuru. Hareoppdrettet blir avsluttet på 1980-tallet. I 1999 lager Stavanger kommune og Ryfylke Friluftsråd en plan for rydding og restaurering av det gamle kulturlandskapet.

2000-

Naturvernforbundet rydder krattskog, brenner lyng og restaurerer kulturspor i samarbeid med myndigheter, organisasjoner og frivillige. Stavanger kommune beiter øya med geiter og sau i perioder fra 1999. Siden 2004 blir øya beitet helårlig av villsau. I 2007 er to-tredjedeler av ryddejobben gjennomført.

"Eg elsker landet med den brune lyng
Der solglad lerka opp frå tuva syng!
Der myrblom lyser i sin sæle glans,
Og pors-ris angar gildt i krull og krans."

FRA DIKTSAMLING "LYNGLANDET" AV TORVALD TU (1922)

På gjengrodde stier med Odd

Hvis du står ved Pannevikodden fyr på Rosenli og kaster en stein 670 meter rett øst ut i Gandsfjorden, vil den antagelig lande på en øy. Nå er det ingen som klarer å kaste en stein så langt. Derfor setter vi oss i robåten istedet, og ror ut til øya som tilhører Storhaug bydel. En øy som alle har sett, men få har vært på. Det gjør det jo bare ekstra spennende – for hva kan vi se og finne når vi kommer fram?

Jeg har ikke talt hvor mange åretak jeg bruker på de 670 meterne over fjorden. Men hvis det ikke blåser for mye bruker jeg cirka 15 minutter på roturen fra Breivik båthavn. På kartet jeg har med meg, står det Store Marøy på den store øya, og Litle Marøy på den lille øya. Mellom dem finnes det noen holmer som er så små at de ikke en gang har fått navn. I hvert fall ikke på kartet.

I robåten denne dagen har jeg med meg en eldre mann. Odd Werner Olsen heter han. Han ble født på den store Marøya i 1927, og er altså 80 år (2007). Selv om Odds familie flyttet til fastlandet i 1930, husker han godt hvordan det var å bo og leve på den vesle øya midt i Gandsfjorden. Odd bodde nemlig på Marøy hver en eneste sommer i barne- og ungdomstida.

Odd vet navnet på de navnløse små holmene. Den første vi kommer til, er liten og svart. Den kunne ligne ryggen på en stor hval. Den vesle holmen stinker. En stram, tranaktig lukt. Har noen sølt Møllers tran, mon tro? Odd vet svar.

ODD WERNER OLSEN (F. 1927) MINNES GAMLE DAGER PÅ STORE MARØY. MARIUS HARLEM, NRK ROGALAND GJØR OPPTAK.

(1) Skarvenes tørkeplass

– Dette er Skarvaskjer, sier han. Om vinteren er det mange skarver som holder til rundt Marøyene og driver med fiske. Skarvene er nemlig noen fantastiske fiskere, jeg har lest at de kan svømme raskere enn en makrell. Etter sine lange fisketurer, trenger skarvene å hvile og å tørke vingene sine. Det gjør de på dette skjæret. Lukta fra skjæret skyldes rett og slett skiten fra skarvene, forteller Odd.

Like ved Skarvaskjeret ligger det en gul, liten holme. Gulfargen har den hele året, og det skyldes en type lav, messinglav, som vokser på berg helt i sjøkanten. Messinglav er sterkt næringskrevende og viser hvor sjøfugl vanligvis sitter og skiter. Denne gule holmen kaller Odd for Klovnaskjeret. Det har ingen ting med en klovn å gjøre. Riktignok var det en fisker som hadde sitt naust her for lenge siden, men han drev neppe med klovnier. Navnet kommer rett og slett av det gamle navnet klov som betyr å kløyve eller kløyvd. Det stemmer egentlig ganske bra med det jeg ser, en holme som er delt i to, omtrent på midten.

SKARVEN HAR GITT NAVN PÅ SKJÆRET VED INNSEILINGEN NORD PÅ MARØY.

Den tredje holmen er det ikke så mye ved. Den har fått den litt kjedelige navnet austre holmen, altså holmen som ligger lengst mot øst.

(2) Den største steinbrygga

Vi har passert Skarvaskjer og Klovnaskjer, runder et lite nes og siger inn i en bukt som ligger godt beskyttet for sørlige, vestlige og østlige vinder. Her har noen en gang i tiden bygd en ganske stor og flott steinbrygge. Det var fra denne brygga Marøy-folket reiste til og fra byen.

– Ved denne bryggen kan ganske store båter legge til, forklarer Odd. Det var viktig når vi skulle ha i land husdyr eller andre store og tunge ting. Men hvis nordavinden var for sterk måtte vi forhale til den store bukta der naustet lå. Der var det godt ly.

NAUSTET ER FOR LENGST BORTE, MEN NAUSTTUFTENE OG BÅTSTØENE ER BEVART. AUSTREHOLMEN T.V., LITLE MARØY T.H.

(3) Bukta ved naustet

Jeg ser ikke noe naust fra der jeg står på steinbrygga. Odd peker bortover en grasmark, og jeg følger etter. Etter bare 50 meter kommer vi til en stor bukt, og der står de tydelige restene etter det gamle naustet. Her er også mange andre spor. Jeg ser en liten steinbrygge og et slags steingjerde som går mange meter ut i sjøen. Det er nemlig veldig grunt i bukta. Båtene ble derfor lagt ytterst ved den lange steinrekka, og så kunne folk gå på land på steinene. Det er i denne bukta folk som besøker øya gjerne slår seg ned. Her kan ungene vasse i fjæresteinene slik Odd og hans søsken gjorde for 70 år siden. Du kan finne det samme nå som den gang. For eksempel strandkrabber og strandreker. Eller blåskjell, kobbunger, kuskjell, kamskjell, albusnegler og knivskjell. Og kanskje du finner en strandloppe som kravler i blæretangen?

Det har alltid vært bra med fisk og krabbe i sjøen utenfor Marøy. Her er nemlig svært mange skjær og grunner som gir gode gjemteplasser. Far til Odd var fisker, men han fisket helst andre steder enn ved Marøy.

På vei tilbake til steinbrygga der vi kom i land, legger jeg merke til noen hauger med små og store steiner på berget og i sjøkanten. Det kan se ut som små steinrøyser. Hvem er det som har lagt steinene her? Isbreen da den trakk seg tilbake? Eller kanskje mennesker? Steinene er grå med mose og lav på, så de må ha ligget der lenge, tenker jeg.

Odd har forklaringen på dette også.

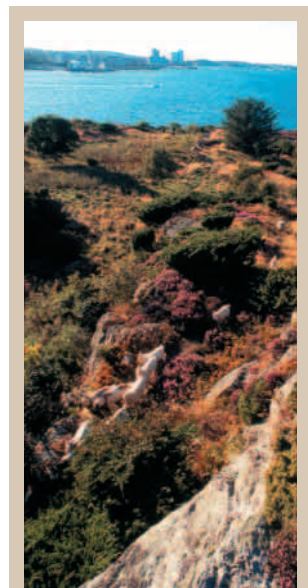
– Noen som bodde her før mine foreldre bosatte seg på Marøy i 1923, ryddet jorda som best de kunne. Det fantes jo ikke traktorer for 100 år siden, og folk måtte rydde jorda ved bruk av muskelkraft og enkle redskaper. Steiner ble gravd opp fra jorda og enten lagt på nakne fjellet eller trillet ut i sjøen. Så var ikke steinene i veien når bonden skulle dyrke grønnsaker eller slå gress til dyra. Sånne menneskeskapte rydningsrøyser vil du se over alt på Marøy, sier Odd.

(4) Bilfri vei

Fra steinbrygga går det en tydelig vei. Den ble brukt til å frakte varer til og fra gården, med kjerre eller hjemmelaget trillebære. Den

har nok aldri vært brukt av kjøretøyer, for det har aldri rullet traktor på Marøy. Hest har det antagelig vært i riktig gamle dager. Men ikke i Odds tid. Alle varer ble trillet eller båret på ryggen.

Vi går gjennom porten i et gjerde som ser helt nytt ut. Det ble

GEITENE FØLGER DEN GAMLE VEGEN MELLOM HOVEDBRYGGA OG GÅRDSBRUKET. BILDET ER FRA 2000 OG OMRÅDET ER NÅ RYDDET.

VILLSAUENE BEITER UTE HELE ÅRET OG SØRGER FOR Å HOLDE KRATTET NEDE.

satt opp i 2002 da de første sauene kom tilbake til øya. Gjerdet skal skille sauer og tobeinte gjester. Det er jo ikke så kjekt å sole seg på de fine markene og svabergene hvis det er fullt med sauemøkk.

Vi treffer på sauene like ved gjerdet. De er små, nesten alle har horn, og de har langt ragg i alle slags farger; hvit, svart, grått og litt brunt. Det er den opprinnelige sauerasen på Vestlandet, som går her ute, året rundt. Villsauer kalles de, men de er eid av bønder inne på Strandalandet, og er ikke så ville at det gjør noe.

Villsauene har en viktig jobb å gjøre, nemlig å holde trær og busker i sjakk slik at beitemarkene og lyngheia holdes åpne. For hvis alt får vokse uten beiting, ville Marøy igjen blitt et ugjennomtrengelig villniss. Og da ville alle sporene fra gamle dager bokstavelig talt drukne i einerkratt og skog.

Sauer har det gått på Marøy så lenge øya var bebodd. Men da den siste familien flyttet til fastlandet i 1958, altså for over 40 år siden, ble også sauene med på flyttelasset.

Odd husker godt hvordan Marøy så ut den gang han bodde der om somrene for 50 til 70 år

siden. Da fantes det nesten ikke et eneste tre og bare noen små klynger med einerbusker. Den gang ble hver eneste lille bit av øya brukt til å skaffe mat på den ene eller andre måten. Sauene og kuene beitet på røsslyngen og på de åpne grasmarkene. Og der det var god jord, ble det dyrket poteter, grønnsaker, bær, frukt og blomster. Hvis Marøy-folket ville hatt skog, måtte de ha plantet trær og gjerdet dem inne slik at ikke sauene og kuene spiste dem opp. Men for Marøy-folket var beitemark mye viktigere enn skog.

(5) Reddik, løk, persille, jordbær, poteter

Sjøl om det er veldig lenge siden Odd bodde på Marøy husker han godt hvor de dyrket hva. Et lite jordstykke i skråningen ned mot plommetrærne ble bare kalt "Jordbæra". Det var selvsagt fordi de dyrket jordbær der. Men på det vesle stykket hadde de også bringebær, reddiker, løk og noen få plommetrær. Jordbæra finnes det ingen spor av, men plommetrærne har blitt til en hel liten skog. Enkelte år er det masse plommer her, gule og blå. Men de er små og de er ofte sure.

På andre jordstykker dyrket de poteter, salat, rabarbara, neper, persille og enda mer reddiker. Mye av grønnsakene solgte de

ODD STÅR PÅ TORGET I STAVANGER OG SELGER BLOMSTER OG GRØNNSAKER FRA MARØY.

på Torget i Stavanger hver lørdag. I båten inn til Vågen hadde de også med seg blomster av mange sorter, for eksempel tulipaner, krysanthemum, lupiner og nelliker. Torgsalget ga kjærkomne penger til gårdsdriften.

Odd tar en avstikker fra gårdsveien. Han vil vise meg Kjelvene, et innegjerdet jorde som ligger som en grønn øy omgitt av brun lyng. Denne dagen er ikke lyngen brun, men svart. Den er nemlig brent, og det med vilje. Det er nemlig sånn at røsslyngen blir gammel og svak hvis den ikke blir svidd med visse mellomrom. I jordsmonnet under den gamle lyngen ligger det masse lyngfrø som spirer etter brenning. Den unge, friske lyngen er mye bedre som fôr for sauene. Lyngsviing har bøndene

langs kysten av Vestlandet drevet på med i mange tusen år.

På Kjelveene er det fortsatt grasmark, og einerbuskene som prøvde å ta over, er hogd og brent. Her hadde Odd et stort prosjekt som ung mann.

(6) Odd sine stemorsblomster

- Jeg hadde fått denne jorda av bestemor for å dyrke stemorsblomster. Blomstene skulle jeg selge på Torget, og tjene gode penger på. Jeg satte 1000 planter i jorda om høsten, og gledet meg til å høste de vakre blomstene om våren. Men slik gikk det ikke. Vinteren dette året ble enormt kald og lang, og frosten tok knekken på alle stemorsplantene. Men sånn var det å drive i bondebransjen. Du kunne aldri vite sikkert om du fikk avlinger, husker Odd.

Vi går tilbake på gårdsveien og legger bak oss de siste meterene til gården, som ligger like under det høyeste punktet på Marøy. Odd har aldri skjønt hvorfor gården ble bygd så langt fra sjøen

som det var mulig å komme. Det tenkte han mange ganger på når han bar på 100-kilo tunge kraftfôrsekker opp bakkene fra sjøen. Hvorfor i all verden bygde de ikke husene sine i sjøkanten, så hadde de sluppet mye av strevet?

- Jeg har aldri hørt noen god forklaring. Kanskje noen vet svaret, undrer Odd.

(7) Familie på sju

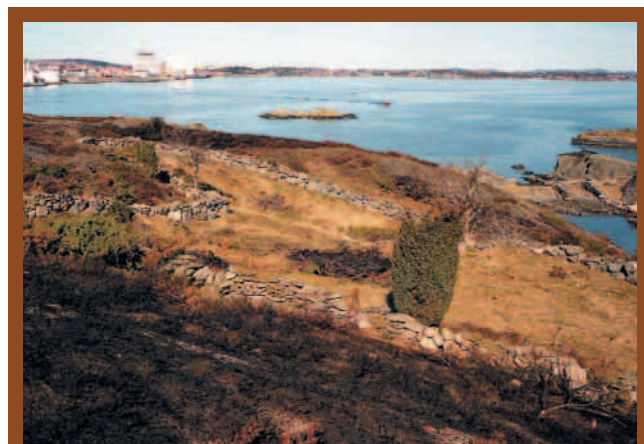
Huset der Odd bodde med far, mor, bestemor, to brødre og en søster er for lengst forsvunnet. Det samme gjelder de andre bygningene: Løa, grishuset og karantenestasjonen. Og hønsehuset og hundekennelen som lå i utmarka. Men grunnmurene er det mye igjen av. Og de viser med all tydelighet at det var ganske store hus, særlig bolighuset. Det hadde tre stuer, to soverom, kjøkken og do. I andre etasje var det to romslige sovesaler, og i kjelleren et stort og godt rom som ble brukt til å pakke grønnsaker og blomster som skulle til byen.

Foran huset ligger en stor steinhelle over en gammel brønn. Vannet her ble bare brukt til dyrene. Drikkevannet kom fra en dyp brønn som lå et par-hundre meter fra gården. Vannbæring var en dagligdags øvelse for Odd og familien hans.

Matlaging skjedde på en stor vedfyrt komfyr. Med to piper og flere ovner gikk det greit å holde varmen selv på de kaldeste vinterdager. Veden kom rekende «på en fjøl», for å si det sånn. Alle på gården sanket alltid med seg drivved langs strendene, og det var det nok av til å holde fyr året rundt. I 1948 kom det et dieselaggregat til øya. Men det rakk bare til å holde lys i lamper. Telefon fikk de også da telefonlinja til Usken ble lagt over øya.

VÅNINGSHUSET OG LØA SETT FRA HAVNEHAGEN I NORD. FORAN TIL VENSTRE GRISHUSET, OG DERETTER GJØDSELBINGEN. FRA SLUTTEN AV 1940-TALLET.

PÅ KJELVENE GJORDE ODD ET MISLYKKET FØRSØK PÅ Å DYRKE STEMORSBLOMSTER. KJELVENE BLE RYDDET OG BRENT I 2003. I BAKGRUNNEN KLOVNASKJER, NAUSTET TIL HØYRE.

Det er mye som er spesielt med gården på Marøy. For eksempel at huset og løa er bygd i ett. Man trengte ikke å gå ut for å gå inn til dyrene. Fra en gang ved kjøkkenet, kunne de gå rett inn i fjøset der det på Odds tid bodde omtrent 20 sauer, to kuer og en okse. I et mindre hus rett utenfor løa holdt grisene til. På løeloftet ble høyet til dyra lagret.

(8) "Fangeøya"

Spesielt er det også at Marøy var karantenestasjon for husdyr. Odd

SLIK SER DET UT I DAG: RESTENE AV VÅNINGSHUS OG LØE TIL HØYRE. FORAN RESTENE AV AGGREGATHUSET, DERETTER GJØDSELBINGEN OG BAK GRUNNMUREN TIL GRISHUSET. TUNTREET STÅR VED STEINGJERDET I HAVNEHAGEN OG HELT BAKERST SKIMTES GOLVET TIL KARANTENESTASJONEN.

ANDEPYTTEN GRODDE IGJEN, MEN BLE RESTAURERT I 2003. BILDET ER FRA 2007.

forteller at sauer som ble kjøpt fra utlandet, blant annet fra Skottland og New Zealand, ble fraktet til øya og satt i isolat i tre måneder. Sauene kunne nemlig bringe med seg farlige sykdommer som var vanskelige å oppdage. Derfor måtte dyrene gå på et isolert sted, slik at eventuelle sykdommer kunne bli oppdaget og ikke spre seg til andre dyr. På Marøy bodde sauene fra utlandet i en egen bygning og de beitet helt atskilt fra de andre dyra på gården. Det var heller ikke lov for folk å gå i land på Marøy uten at det var gitt tillatelse til det.

Idag er det bare en stor plattning i sement som viser hvor karantenestasjonen har stått.

Odd var bare to år da familien flyttet til Hundvåg og etterhvert til Storhaug. Men bestemor, Katrine Kristine Wilhelmine Sivertsen ble igjen og fikk selskap av Odds onkel og hans familie. Når Odd vet så mye om Marøy er det fordi han brukte alle sommerferiene sine på Marøy. Rett etter krigen bodde han også der i en periode. Han husker at søskenbarna Gerd og Wenche ble fraktet med motor-

båt til Rosenli og gikk derfra til Nylund skole. Selv om gode gamle "Riskafjord II" gikk forbi Marøy mange ganger til dagen, fantes det ikke kai som båten kunne legge inntil.

(9) Andepytten er blitt som ny

Odd vil gjerne vise oss "Andepytten", Marøy-ungenes lekedam. Odd og hans søsken fikk ikke lov å gå til sjøen alene før de var store nok. Da var Andepytten god å ty til. Pytten måtte de riktignok dele med endene, men det var jo bare trivelig. Andepytten har egentlig ikke vært noen pytt de siste 20-30 årene. For da trær og busker fikk vokse fritt, grodde den vesle dammen sakte, men sikkert igjen og til slutt var det bare Odd som visste hvor pytten en gang hadde vært.

Naturvernforbundet fikk penger fra FN's ferskvannssår i 2003, slik at Andepytten kunne graves fram igjen. Det tok ikke lang tid før forskjellige vannplanter spiret og grodde i dammen. Mange insekter har også slått seg til i vannet. Er du heldig kan du se øyenstikker som flyr over dammen på vibrerende, sølvblanke vinger.

(10) Utsikt over verden

Odd og jeg trenger en pust i bakken, og hva er ikke flottere enn å gå opp på Marøys høyeste punkt? Særlig denne vakre og vindstille junidagen, passer det godt å spise matpakken med utsikt til Stavanger og halve Ryfylke. Toppen på Marøy er ikke høyere enn 30 meter over havet, men her oppe er det intet som stenger utsikten.

I nord (fra venstre mot høyre) kjenner vi igjen Bybrua, Sølyst, Engøy, Steinsøy, Ormøy, Midtholmen og Vassøy. Ser vi nord-østover kan vi dra kjensel på Lindøy (fra venstre mot høyre), Tunsøy, Hellesøy og Kalvøy. Mot øst og sør-øst dekker Usken det meste av synsranden. Beveger vi blikket sørover ser vi Riska og Li, Lifjellet og Gandsfjorden helt til Sandnes. Vestover kjenner vi igjen Hillevåg og aller nærmest, Rosenli og Storhaug. Den hvite betongpilaren som står boltet godt fast på "fjelltoppen" vår, lurer jeg på hva er. Odd vet svar.

- Det er et oppmålingsmerke som kartverket brukte når det skulle lages kart. Men den hvite søylen var også lett å få øye på

VIDT UTSYN FRA MÅLEMERKET PÅ MARØYS HØYESTE TOPP, 30 METER OVER HAVET. I BAKGRUNNEN F.H. KALVØY, HELLESØY, TUNSØY OG FLADASKJER. BILDET ER FRA 2002, ÅRET ETTER BLE OMRÅDET SVIDD.

fra sjøen. Noen brukte kanskje merket til å navigere etter. Nå er det satelitter i verdensrommet som forteller båten hvor den befinner seg til en hver tid, forklarer han.

Lerke jubler over lyngen

Når vi ikke ser langt og vidt, er det røsslyngen på Marøy som fanger oppmerksomheten. Etter den første sviingen i 2003 har det kommet opp et nytt teppe med små røsslyngplanter. Om noen år vil lyngen bli så stor at den blir vakkert skue i blomstringen. Kom hit en dag i august og du kan få se selv!

En liten fugl ser ut til å trives her allerede. I hvert fall flyr den syngende opp i luften, og daler med vibrerende vinger ned på bakken. Det er heipiplerka. Et godt navn synes Odd og jeg. Den likner litt på en sanglerke, og liker seg i det åpne landskapet. Blir det for mye busker, kratt og skog, er det andre fuglearter

SKOGEN AV SITKAGRAN BLE PLANTET I SØRDALEN TIDLIG PÅ 1960-TALLET. TIL VENSTRE FOR MIDTEN SKIMTES HUSTUFTER OG HAVNEHAGEN. BILDET ER TATT I 2004. FOTO: HANS HENRIK NILSEN.

som overtar. For eksempel grønnfinken som det også er mange av på Marøy. Men det vil bli færre grønnfinker og flere heipiplerker når det aller mest av trærne og einerbuskene blir borte.

- Jeg liker det Marøy jeg ser nå, kommer det fra Odd. Det

begynner å likne på landskapet slik det var i gamle dager. Grønne beitemarker, store lyngheier og nesten ingen trær. Og så synes jeg det er fint at de mange flotte steingjerdene kommer til syne igjen. De hadde jo aldeles druknet i de tette krattene som var i ferd med å overta landskapet, mener han.

(11) I planteskogen

Vi pakker sekkene våre og forsetter vår ferd, sørover på øya, i retning Lifjell. Forbi hustuftene, over marka der telefonstolpene stod og inn på den gamle gårdsveien som fortsetter på langs i en bratt skråning. Nå går vi inn i en granskog. Ikke stor, men tett og med enormt digre trær. Vi svinger en tur inn i skogen, der bakken er nesten uten et eneste grasstrå, bare grannåler og små kongler. Plantene trives ikke i granskogen fordi den er så mørk.

I Odd sin tid fantes det ikke et eneste tre her, men en stor og flott grasmark som kuene beitet på. Sjørdalen kalte de denne plassen. Da Marøy ble fraflyttet for 50 år (2008) siden var det noen Stavanger-folk som mente at øya måtte beplantes. Og som tenkt så gjort. Over 5000 gran- og furuplanter ble satt i jorda. Mange mener gran og furu ikke hører hjemme på Marøy, og det er jo sant. Men granskogen her sør på øya skal få stå i fred. Det skal også de andre furutrærne sør for granskogen. Villsauen liker godt å søke ly der når det stormer som verst om vinteren.

Det er laget en rødmerket sti rundt Marøy som Odd og jeg følger. Den løser oss mellom meterhøye einerbusker og gjennom små skogholt, over berg og gamle steingjerder. Så skifter naturscenen. Ut av det tette og over i det åpne. Stien har ført oss ned til strandkanten i øst, over et smalt belte med svaberg mellom sjøen og lyngheia. Her blir vi hilst velkommen av en tjeld. Eller kanskje vi ikke er så velkomne? For fuglen som er kledt i sort og hvitt og med et langt rødt nebb, kjeffer iltet og tar til vingene når vi kommer

UNDER DENNE STORE STEINHELLEREN HAR DET KANSKJE BODD EN STEINALDERMANN?

den for nære. Kanskje herr og fru tjeld har reir et sted?

– Det er i hvert fall noe som ikke har forandret seg på Marøy siden jeg var guttunge, tenker Odd høyt.

– Tjelden husker jeg godt, og måker i alle størrelser fantes det mange av. Dessuten var det alltid skarv og mange ender som jeg ikke vet navnene på som fisket i det grunne farvannet rundt øya, sier han.

(12) Ly under steinhelle?

I enden av den lange stranda, ligger det en lun bukt, der folk har laget seg en bål plass. I bakken ovenfor trør vi varsomt over en stor steinur. Den er ihvertfall ikke laget av mennesker, for her ligger kampesteiner hult til bulter. Under den aller største

og flateste av steinene er det et ganske stort hulrom. Kanskje har en fangstmann søkt ly her for mange tusen år siden? Odd har aldri hørt at det er funnet spor på Marøy etter de første menneskene, men såvidt han vet er det heller aldri noen som har lett.

Vi kan se robåten ved steinbrygga, nå gjenstår det bare å komme seg over et stort og bratt berg. Det går greit, og så er vi tilbake der vi startet. En god tur for kropp og sjel. Og jeg har fått med meg masse ny kunnskap om naturen og om folkene som levde der en gang for ikke så lenge siden. Nå er det din tur å gjøre deg kjent med naturen og med den gamle kulturhistorien. God tur!

A close-up photograph of several clusters of small, bell-shaped pink flowers, likely heather, against a blurred green background. The flowers are in various stages of bloom, with some showing prominent stamens. The lighting is soft, highlighting the delicate texture of the petals.

”Aldri så jeg så fin ei sol.
Og aldri så takknemlig en natur.
Røsslyngen vendte alle sine fattige
blomster mot himmelen, og de
små begre rødmede og skalv. ”

ROMANEN ”HJEMVE”, VILHELM KRAG, 1895

Fuglelivet endrer seg med nytt landskap

Gjenskaping av det åpne gras- og lyngheilandskapet får konsekvenser for dyrelivet på Marøy. Noen arter vil gå tilbake eller forsvinne helt når lauvtrærne, einerkrattene og den gamle, grove lyngen forsvinner.

Gjengroingslandskapet har en større plante- og insektproduksjon enn lyngheiene. Busker og trær gir dessuten bedre skjul og flere hekkemuligheter for fuglene enn den lave lyngen. Grønnfink og flere andre spurvefugler liker seg godt i gjengroingslandskapet. De vil det bli færre av, både vinter og sommer. Helt borte vil de ikke bli, fordi det fortsatt vil være en god del einerkratt og blandings-skog igjen på Marøy.

Endringen av landskap og vegetasjon vil altså endre det biologiske mangfoldet. Men det betyr ikke at de nye artene som etablerer seg er mindre verdi-fulle. Kystlyngheiene er nemlig bosted for arter som vi ikke finner i andre naturtyper. Når kystlyngheiene forsvinner risikerer vi å miste arter som er tilpasset et liv i lyngheia.

Et frimerke av en lynghei

Vi kan ikke forvente at gjenskapt lynghei på Marøy vil trekke til seg så mange av de klassiske lyngheiertene. Til det er arealene altfor små og øya for isolert. Fugler og dyr som er vanlige i de virkelig store lyngheiene f.eks. på Karmøy og Bokn kan ikke klare seg på vesle Marøy. Det gjelder for eksempel rødrev, hjort, rådyr, hare og flere arter mus. Vi har bare registrert en eneste pattedyrart på Marøy, og det er mink. I sjøen utenfor dukker det gjerne

DET ER ALLTID MÅKER VED MARØY, MEN BARE ETT ELLER TO PAR HEKKER PÅ ØYA. DETTE ER EN GRÅMÅKE.

opp steinkobbe i vinterhalvåret. Flere fugler som er mer eller mindre vanlige i de store lyngheiene mangler også. Det gjelder for eksempel sanglerke, storspove, ringtrost, steinskvett, vipe, hubro og orrfugl.

Derimot har vi registrert at heipiplerka er i framgang på Marøy. Det vil også være en sjanse for at storspove, vipe, enkelt-bekkasin og steinskvett etter hvert kan finne på å etablere seg, særlig om også Little Marøy blir ryddet for kratt.

Artsrik mosaikk

Det er mosaikken i lyngheia som gir grobunn for mye av mangfoldet. Altså blandingen av fukti-

ge områder, åpent vann og lyng i ulike vekststadier. I ryddeprosjektet har vi gjenåpnet den gamle gårdsdammen, og frø i mudderet av blant annet tjønnaks og flaskestarr våknet til nytt liv etter tiår i dvale. I dammen er det nå et yrende dyreliv i form av blant annet vannkalver og øyenstikkere. Flere små myrer og fuktige partier som har vært gjengrodd og uttørket, vil etterhvert komme sterkere tilbake i landskapet og trekke til seg både fugler og insekter. Endringsprosessen er i gang, og tida vil vise hvem det er som finner seg til rette i det restaurerte kulturlandskapet.

Eldorado for sjøfugler

Om det ikke er det mest spektakulære fuglelivet på selve Marøy, er farvannene rundt svært artsrike. Særlig vinterstid. I de grunne sjøområdene på øyas nord- og østside, er det åpenbart gode fiske- og fangstmuligheter for en rekke sjøfugler. Storskarv er fast vintergjest og er lett synlig der den sitter på Skarveskjæret og Klovnskjæret med vingene utstrakt til tørk. Gråheigrene overvintrer årvisst og teller gjerne mellom ti og 30 individer. Andre faste vintergjester er ærfugl, siland, kvinand og til tider dukker det også opp alkefugler som lomvi og alkekonge. I strandsonen finner tjeld, strandsnipe og skjærpiplerke gode reirplasser og i løpet av

SKARV PÅ STAKEN UTENFOR
KLOVNASKJERET. ROSENLI BAK.

de siste årene har bestanden av ærfugl økt. Ny som hekkefugl er også knoppsvanen.

Hva skjer med måkene ?

De vanligste måkene som fiske- måke, gråmåke, sildemåke og svartbak er alle representert på Marøy. Det samme gjelder makrellterne. Bestandene har imidlertid gått sterkt tilbake de siste årene. Litle Marøy sjøfugl- reservat som for få år siden hadde flere hundre hekkende par måkefugler, er nå redusert til nesten ingen ting. Det er flere grunner til nedgangen, men gjengroing er trolig en medvirkende årsak.

Sporadiske gjester

Marøy kan også by på sporadiske gjester. Havørna er den mest imponerende i så måte. Vår aller største rovfugl har ekspandert i Rogaland, og er sett flere ganger på Marøy og i området rundt. Jordugla er en annen rovfugl som har opptrådt i lynchheia på Marøy. Under fugletrekkene vinter og vår dukker det gjerne opp vadere som steinvender, myrsnipe og rødstiik. Det hender også at grågjessene tar en pust i bakken under vårtrekket. Og i granskogen på Marøy hører vi ofte sang og lyder som hører til flaggspett, måltrost, fuglekonge, ringdue og ulike meiser. Stær, kråke, rødstrupe, svarttrost og gjerdesmett er andre vanlige arter på øya.

HEIPIPLERKA HAR ØKT I ANTALL PÅ MARØY. FOTO: HARALD LYGREN

ÆRFUGL ER VANLIG VED MARØY ÅRET RUNDT. FOTO: HARALD LYGREN.

TETTE EINERKRATT SKYGGER UT DET MESTE AV ANNEN VEGETASJON. FRA DEN GAMLE GRASENGA LENGST SØR PÅ MARØY

Fra krattskog og blomstereng til lynghei og naturbeitemark

Før sauene kom til Marøy, var det mange vakre blomster på de gamle beitemarkene. Gule tepper av vårkål og engsoleie, små hvite flekker av ramsløk, vakre og ville tulipaner og nesten meterhøye hundekjeks. Nå er de fargerike blomsterengene erstattet av grønne grasmarker. Vakkert det også, men altså annerledes.

Det er lett å tro at vårkål, engsoleie, hundekjeks og andre planter er utryddet. Men slik er det ikke. Plantene finnes fortsatt på Marøy, men de er ikke like synlige som før på grunn av sauebeiting.

Rydding og beiting har i løpet av få år endret det visuelle vegetasjonsbildet på Marøy dramatisk. Særlig synlig er dette på de gamle beitemarkene. I lyngmarkene der einer og skog var i ferd med å ta overhånd, er også endringene store. Røsslyng og andre lyngplanter var i ferd med

å forsvinne, men er nå på full fart tilbake etter rydding og sviing. Frø som lå lagret i jordsmonnet fikk nye vekstmuligheter da plantene som skygget for lyset ble borte. Derfor vil du nå finne et spirende teppe av typiske kystheiplanter som røsslyng, klokke-lyng, krekling, tyttebær og blåbær. Også andre planter trives i det åpne landskapet. Flere grasarter, samt revebjelle og vegetistel vokser villig i brannfeltene.

Einstape og kristorn

Røsslyngen lar seg ikke så lett utkonkurrere. Det måtte i så fall

være av einstape, eller orme-gress som vi gjerne sier. Einstape finnes i et avgrenset område på østsiden av øya, og etter brenning ser det ut til at den er i ferd med å spre seg. Einstapen skygger ut all annen vegetasjon og blir ikke beitet av sauene fordi den er giftig. En annen merkbar endring har skjedd med kristorn. I gjengroingslandskapet fant kristorn ly og voksegrunn mellom einer og lyng. Men kristorn er god vinterføde for sauene, og da må man regne med at den etter hvert vil bli borte.

METERHØY HUNDEKJEKS DOMINERTE PÅ DEN STORE BEITE-MARKA NORD-VEST FOR GÅRDEN. BILDET ER FRA 1999.

FRA OMTRENT SAMME STED I 2007, ETTER RYDDING OG BEITING

Truet naturtype

På Marøy er vi i ferd med å gå fra et gjengroingslandskap med elementer fra tidligere beiting, og til naturbeitemark og lynghei. Forandringene fører til endringer av plantesamfunn, endret fugleliv og andre insektarter. På sikt vil vi få et økologisk samfunn som er helt ulikt gjengroingslandskapet. I dette "nye" gamle kulturlandskapet lever det en rekke planter og dyr som vi ikke finner noen andre steder. Flere av disse artene står i fare for å bli borte fordi lyngheiene er en sterkt truet naturtype langs Europas Atlanterhavskyst. Norge har i dag et internasjonalt ansvar for bevaring av naturtypen.

Når kystlyngheiene gror igjen blir de nesten uframkommelige for oss to-beinte. Einerkrattene blir meterhøye og okkuperer det meste av bakken. Dette landskapet er lite fristende å gå tur i. Lyngheia derimot er lett fram-

VAKKER BLOMSTERENG VED BRYGGEMARKÅ. MEN DET VAR FØR VILLSAUENE GJORDE RENT BORD.

kommelig. I dette landskapet får du også god oversikt og fritt utsyn.

Skog over alt

Noen ville kanskje foretrukket at naturen fikk ta tilbake det menneskeskapte landskapet. Da ville Marøy i så fall blitt en sammenhengende lauvskog om 30-40 år. Slik det skjer på øyer og holmer langs hele kysten der bøndene har sluttet med beiting og

skjøtsel. Skogen er på sterk frammarsj over alt, mens kystlyngheiene med sin særegne økologi, er i sterk tilbakegang. Det er en utvikling som ikke lar seg stoppe. Derfor blir det ekstra viktig å kunne vise den oppvoksende generasjon et lite stykke natur- og kulturhistorisk landskap på som var totalt dominerende på Jæren for bare 100 år siden.

80 fuglearter på Marøy

Registreringene er i hovedsak gjort av Erik Thoring i perioden 1992–2007. Totalt antall registrerte fuglearter per 2007 er 80.

Artsnavn	Hekker/ har hekket	Hekker trolig	Vanlig vinter	Fødesøk/ opphold	Trekk- gjest	Sjelden
Storskarv			x			
Gråhegre			x			
Knoppsvane	x					
Grågås					x	
Brunnakke						x
Stokkand	x					
Ærfugl	x					
Havelle						x
Svartand						x
Sjørørre						x
Kvinand			x			
Siland		x				
Laksand						x
Havørn				x		
Hønsenhauk				x		
Fiskeørn						x
Vandrefalk						x
Orrfugl						x
Tjeld	x					
Vipe					x	
Polarsnipe						x
Myrsnipe					x	
Enkeltbekkasin				x		
Kvartbekkasin						x
Rugde			x			
Storspove					x	
Rødstilk					x	
Brushane						x
Strandsnipe	x					
Steinvender				x		
Tyvjo						x
Hettemåke				x		
Fiskemåke			x			
Sildemåke	x					
Gråmåke			x			
Svartbak	x					
Makrellterne	x					
Lomvi				x		
Teist						x
Alkekonge				x		
Lunde						x
Ringdue		x				
Gjøk						x
Jordugle						x
Tårnseiler				x		

Artsnavn	Hekker/ har hekket	Hekker trolig	Vanlig vinter	Fødesøk/ opphold	Trekk- gjest	Sjelden
Flaggspett				x		
Låvesvale				x		
Heipiplerke	x					
Skjærpiplerke				x		
Linerle		x				
Sidensvans					x	
Gjerdsmett	x					
Rødstrupe	x					
Steinskvett					x	
Svarttrost	x					
Måltrost		x				
Rødvingetrost					x	
Gråtrost					x	
Løvsanger	x					
Fuglekonge			x			
Granmeis			x			
Toppmeis						x
Svartmeis						x
Blåmeis			x			
Kjøttmeis	x					
Stjertmeis						x
Spettmeis						x
Kråke	x					
Skjære				x		
Ravn				x		
Stær		x				
Bokfink				x		
Bjørkefink				x		
Grønnfink	x					
Grønnsisik				x		
Bergirisk				x		
Gråsisik				x		
Grankorsnebb					x	
Gulspurv				x		
Sivspurv						x
SUM	16	5	9	19	10	21

Egne notater:

PÅ SLUTTEN AV 1990-TALLET BESTO MÅKEKOLONIEN AV SILDEMÅKE OG GRÅMÅKE. SIDEN 2006 HAR HEKKEPLASSEN VÆRT TOM.

Sjøfuglreservatet på Litle Marøy

På Store Marøy kan du gå i land hele året. På Litle Marøy er det forbud mot ilandsstigning fra 15. april til 1. august. I denne perioden må alle båter også holde seg minst 50 meter fra øya. De strenge reglene skyldes at Litle Marøy er sjøfuglreservat. Den vesle øya på 38 dekar, ble vernet i 1982 på grunn av sin store hekkekoloni av måkefugler og terner.

Enkelte år hadde Litle Marøy den største måkekolonien i Stavanger. Fiskemåkene var i

flertall, men her hekket også mange gråmåker og noen par av svartbak. Tjeld, makrellterne, ærfugl og siland var også faste innbyggere på Litle Marøy. Men det var før.

De siste årene har hekkekolonien blitt redusert år for år. I 2005 var det bare 8-10 hekkende par av fiskemåke og i 2007 var det helt slutt. Sjøfuglene har forsvunnet fra Litle Marøy og mye av det samme har skjedd mange andre steder i Stavanger-skjærgården. Det er ingen enkelt

grunn til sammenbruddet i hekkekolonien på Litle Marøy, men noe av forklaringen kan være gjengroing. Trær og busker skal ryddes på øya, og kanskje kan det bidra til å få sjøfuglene tilbake.

Men reglene for reservatet gjelder enten det er fugl eller ei. Det er Stavanger kommune som har forvaltningsansvaret for Litle Marøy.

189 planter, lav, moser og sopp

Botanikerne Ove S. Førland og Leiv Krumsvik har saumfart Marøy, og her er hva de har funnet. Navnene som er **uthevet** representerer enten uvanlige arter eller arter som indikerer særegne voksesteder.

Langs strendene

På strandeng/beitemark ved brygge i nord; gåsemure, kystgrisøyre, klengjemaure, krus-høymole, strandkryp, tirlitunge, smalkjempe, hinnenever og papirnever. På strandberg sørvest for brygge med lite humusdekke; **sylsmåarve**, **dvergsmyle**, fjørekoll og klipperagg (lav). Rett og sør for brygge, i et innegjerdet felt med omboploommetrær i alle aldersklasser på noe fuktig skyggefull mark; krattlodnegras, **ramslauk**, vassarve, gaukesyre, kvitsymre, mjødur, **krusfagermose**, kysttornemose og på stammen av en gammel omboploommetre; **plommekjuke** og kulekvistlav.

Langs sjøen på vest og sørvestside av øya på hyller og avsatter i solvendte berg, og under berg ved hustufter. Varmekrevende arter som blåknapp, fagerperikum, jonsokkoll, vendelrot, strandsmelle, brunrot, vivendel, rognasal, **bergasal**, ormetelg og sisselrot samt tørketålende arter som smørbukk og kystbergknapp.

På gammel eng

På tidligere dyrket eng rundt hustuftene midt på øya som nå har fått en mer beitepreget mark; enkelte trær av ask, osp, raudhyll, rogn, hassel, selje, surkirsebær og villeple. På døde trestammer og greiner av løvtrær (hogd); silkekjuke, **grovsporet vinterstilkjuke**, **finporet vinterstilkjuke**, dverggauffel og

VILLTULIPAN.

røykkjuke. På stammer av store løvtrær (havnehagen); barkragg, vanlig messinglav, bristlav og brun barklav.

Rundt hustufter på tidligere dyrket mark, nå beitemark, dominerende arter av gras som raudsvingel, gulaks, engrapp og med engkransmose i bunn.

Arter som bekrefter tidligere bruk av enger; engsoleie, engsyre, snauveronika, gjerdevikke, kystmaure, revebjelle, **gulskolm**, ryllik, finnskjegg, hundegras, **engreverumpe**, harestorr, markfrytle, engfrytle, kastanjebrun kjeglesopp samt skogarter som vårkål og **nyresoleie**.

Rundt og i hustuftene, nitrofile arter som bringebær, byhøymole, hundekjeks, skvallerkål, åkermineblom og stornesle. I fuktig rundt den gamle

brønnen vest for hustuftene og ned mot strandberg ved sjøen; engkarse, krypsoleie, **amerika-mjølke**, sølvbunke, trådsiv, knappsiv, lyssiv, mjuksivaks, gråstorr og storbjørnemose.

Granskog og einemark

På sørvestre ende av øya, tett granplantefelt som har skygget ut mesteparten av de artene som vokste her. Bare i overgangssonen mot kulturlandskap og strandberg i nedre del har fortsatt en del av de opprinnelige artene. I overgang mot strandberg dominerer lyngarter og einer med små enkelttrær av rogn, dunbjørk, furu, kristtorn og kjøtttype.

I fuktige og skyggefulle partier finnes gaukesyre, kvitsymre, bjørnekam, kysteinstape, ormetelg og stortujamose. På mer solvarme steder langs strand-

KYSTBERGKNAPP.

linje; blåknapp, kystgrisøyre, og vivendel. På berggrabber samt på steinblokker; blærelav og klipperagg.

Sør og sørøst på øya dominerer lyngmark med høy tett einer som går helt ned til strandberg ved sjøen og gjør det vanskelig å ta seg fram. Her er også spredte innslag av trær og busker av dunbjørk, furu, rogn, rognasal, krossved og kristtorn. På bakken dominerer einer, røsslyng, krekling og klokkelyg med andre typiske lyngheiarter som krypvier, blokkebær, kornstorr, hårfrytle, finnskjegg og storbjørneskjegg.

I et lite søkk øst for hustuftene ligger en restaurert smal gårdsdam med **gulldusk**, kysttjønnaks, flaskestorr og krypsiv i selve vannet og med fuktighetskrevende arter i vannkant som knappsiv og slåtestorr.

I brannfeltet

Fra toppen av øya (30 m.o.h.) og nordover er det drevet skjøtsel ved brenning av gammel grov lyng og einermark helt ned til sjøen. Her spirer det nå ny røsslyng, blåbær, tytebær og diverse gress innblandet med storrarter som; kornstorr, bråtestorr samt urter som tiriltunge, heiblåfjær, revebjelle og tepperot.

Nede på strandeng i bukt helt nordøst på øya; **blodtopp**, bergsvineblom, **fjøresaltgras**, gåsemure, kystgrisøyre, land-

øyda, skjoldberar, strandkjempe, **strandstjerne** og **sverdlilje**.

Lengst nord på øya går en fuktig kløft ned til sjøen og her trives en del fuktighetskrevende mosearter som; storkransmose, kysttornemose, **bergpolstermose**, kystkransmose og pelssåtemose samt bregner som ; geittelg, sauettelg, hengjeveng og bjørnekam.

Spredt på hele Marøy finnes vanlige arter som blåklomme, vanlig arve, gullris, skogstjerne, skogfiol, småsyre, tepperot, tytebær, ugrasløvetann, øyrevier, sauettelg, skogburkne, smyle, engkvein, bleikstorr og torvull. Spredt i kulturlandskapet finnes også innplantede og forvillede busker og hageplanter som russeblåstjerne, påskelilje, villtulipan, snøbær og diverse mispelarter.

HVITVEIS I HAVNEHAGEN I 1998.

HUMLE PÅ BLÅKNAPP. FOTO: HELGE HELLAND.

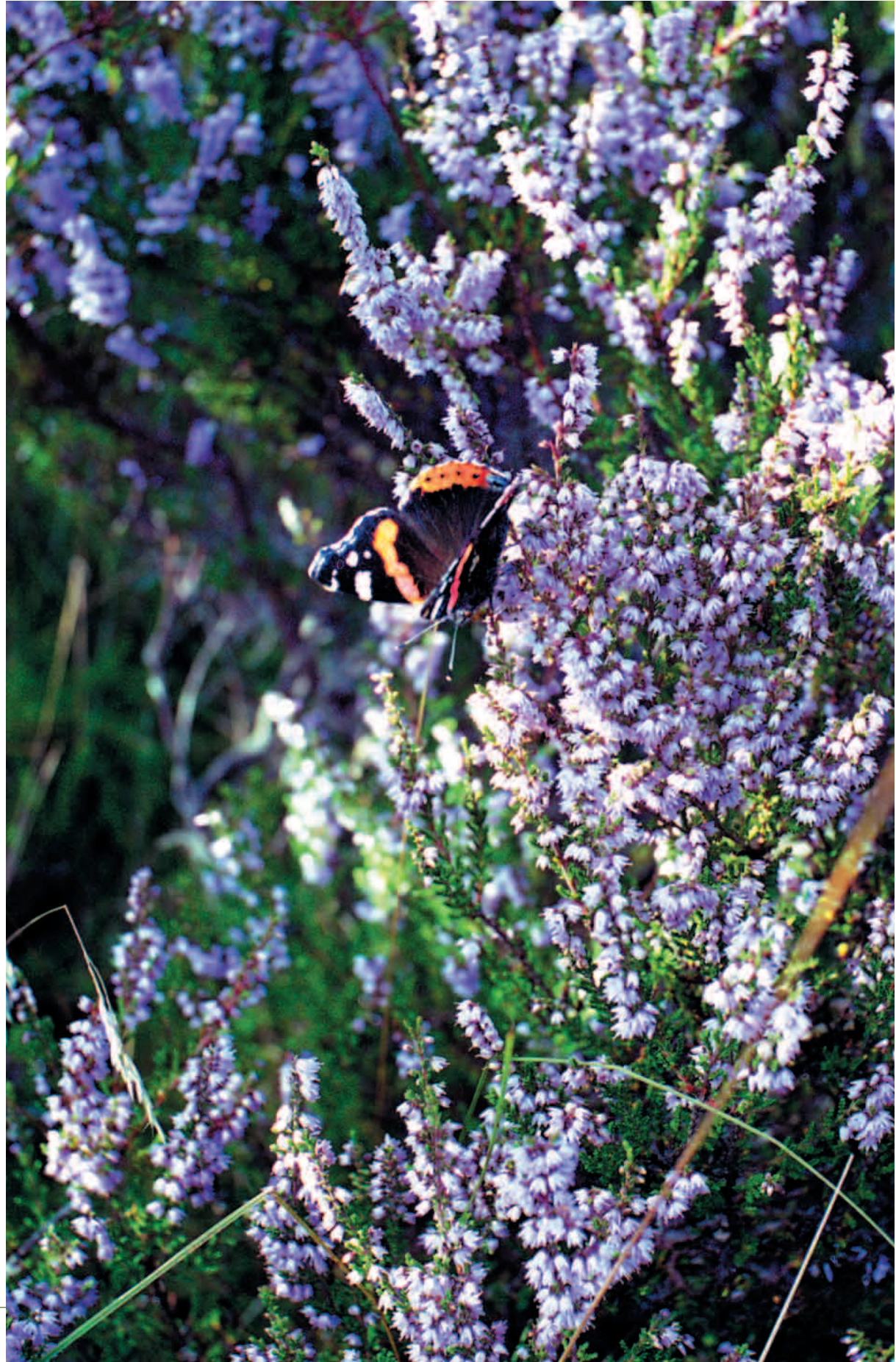
Marøys flora – fra A til Å

Registreringene er i hovedsak gjort av Ove S. Førland og Leiv S. Krumsvik 30. mai 2005.

Amerikamjølke	Gaukesyre	Kvitsymre	Smørbutikk	Grynet korkje
– vanlig	Geitsvingel	Kystbergknapp	Småsyre – vanlig	Brun fargelav
Arve – vanlig	– vanlig	Kvitgrisøyre	Snauveronika	Grå fargelav
Ask	Geittelg	Kystmaure	– vanlig	Bristlav
Bergasal	Gjerdevikke	Kysttjønna	Snøbær	Papirnever
Bergsvineblom	Gjetartaske	Landøyda	Snøklukke	Hinnenever
Bjørnekam	Glattmarikåpe	Lyssiv	Storbjørneskjegg	Barkrugg
Bleikstorr	Gran – vanlig	Lækjeveronika	Stornesle – vanlig	Klipperagg
Blodtopp	Gråstorr	Markfrytle	Strandkryp	Vanlig messinglav
Blokkebær	Gulaks	Mjuksivaks	Strandsmelle	
– vanlig	Guldusk	– vanlig	Strandstjerne	Mose:
Blåbær	Gullris – vanlig	Mjødurt	Surkirsebær	Begpolstermose
Blåklukke – vanlig	Gulskolm	Nyresoleie	Sverdlije	Pelssåtemose
Blåknapp	Gåsemure	Ormeteig	Sylsmåarve	Matteblæremose
Bringebær	Harestorr	Osp	Sølvbunke	Etasjemose
Brunrot	Hassel	Plomme	– vanlig	Matteflette
Bråtestorr	Heiblåfjær	Påskelilje	Tepperot	Blåmose
Bulkemispel	Hengjeveng	Ramslauk	Tirlunge – vanlig	Kysttornemose
Byhøymole	Hvitveis	Raudhyll	Torvull	Krusfagermose
– vanlig	Hundegras	Raudkløver	Trådsiv	Storbjørnemose
Dunbjørk	Hundekjeks	Raudsvingel	Tunbalderbrå	Buttgråmose
Duskull – vanlig	Høymole	– vanlig	Tunrapp	Heigråmose
Dvergsmyle	Hårfrytle	Revebjølle	Tunsmåarve	Kystkransmose
Einer – vanlig	Jonsokkoll	Rogn, vanlig	Tytebær, vanlig	Engkransmose
Einstape – kyst	Kjøtttype	Rognasal	Ugrasløvetann	Storkransmose
Engfrytle – vanlig	Klengjemaure	Russeblåstjerne	Vassarve	Stortujamose
Engkarse – vanlig	Klokkelyng	Ryllik	Vegstisel	Krusgullhette
Engkvein	Knappsiv	Røsslyng	Vendelrot – vanlig	
Englodnegras	Kornstorr	Sauetelg	Villeple	Sopp:
Engrapp – vanlig	Krattlodnegras	Selje, vanlig	Viltulipan	Røykkjuke
Engreverumpe	Krattmjølke	Sisselrot	Vivendel	Dverggauffel
Engsoleie – vanlig	Krekling – vanlig	Skjoldberar	Vårkål	Kastanjebrun
Engsyre – vanlig	Kristtorn	Skogburkne	Øyrevier	kjeglesopp
Fagerperikum	Krossved	Skogfiol		Vårtåre
Finnskjegg	Krushøymole	Skogstjerne	Lav:	Plommekjuke
Firkantperikum	Krypmispel	Skogsvæve	Kystreinlav	Grovporer
Fjørekkoll – vanlig	Krypsiv – vanlig	Skvallerkål	Grå reinlav	vinterstilkjuke
Fjøresaltgras	Krypsoleie	Sløkje	Vanlig kvistlav	Finporer
Flaskestorr	Krypvier – vanlig	Slåtestorr	Kulekvistlav	vinterstilkjuke
Furu – vanlig	Kveke – vanlig	Smalkjempe	Blærelav	Skorpelærsopp
Følblem	Kvitkløver	Smyle	Brun barklav	Silkekjuke
				Rød fluesopp

Har du funnet flere plantearter? Notér her:

Dato Plantenavn Sted

13 spørsmål om natur og kultur på Marøy

SVARTBAK.

Oppgave 1

Alle fuglene som er listet opp nedenfor har mer og mindre fast tilhold på Store Marøy. Hvilke av disse fuglene har du sett eller hørt på din tur på Marøy? (Kryss av)

- ☐ Heipiplerke
- ☐ Grønnfink
- ☐ Kråke
- ☐ Ringdue
- ☐ Kjøttmeis
- ☐ Rødstupe
- ☐ Svarttrost
- ☐ Knoppsvane
- ☐ Gjerdesmett
- ☐ Dompap
- ☐ Tjeld
- ☐ Makrellterne
- ☐ Svartbak
- ☐ Fiskemåke
- ☐ Stær
- ☐ Ringdue

Oppgave 2:

Noen fugler liker seg best i granskog, andre trives best i åpent landskap. Nedenfor har vi listet opp fire fuglearter og fire naturtyper. Din oppgave er plassere den rette fuglen på rett sted;

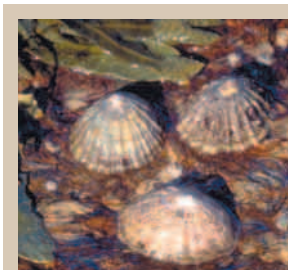
- A. Heipiplerka liker seg best.....
- B. Ringdua liker seg best.....
- C. Grønnfinken liker seg best.....
- D. Tjelden liker seg best.....

Alternativene:

- 1. i granskogen
- 2. langs strendene
- 3. i røsslyngheia
- 4. i lauvtrær og einerkratt

Oppgave 3:

Da de første bøndene kom til Marøy, rensket de jorda for steiner slik at det kunne bli best mulig beitemark og dyrkingsjord. Steinene ble lagt i hauger eller rydningsrøyser som vi også sier. Merk av på kartet på side 43 hvor du finner slike rydningsrøyser på Marøy.

HVA ER DETTE, MON TRO?

Oppgave 4:

I fjæresteinene er det et yrende liv. Her har vi listet opp noen navn, du krysser av de du mener å ha funnet:

- ☐ Strandkrabbe
- ☐ Ålegress
- ☐ Strandreke
- ☐ Tangloppe
- ☐ Fjærerur
- ☐ Fjæremark
- ☐ Tangsprell
- ☐ Sandflyndre
- ☐ Sjøstjerne
- ☐ Kråkebolle
- ☐ Blåskjell
- ☐ Hjerteskjell
- ☐ Kuskjell
- ☐ Strandsnegl (kobbunge)
- ☐ Albuskjell
- ☐ Blåretang

Oppgave 5:

Det finnes fortsatt en del busker og trær igjen på Store Marøy. 3 av de 5 artene vi har nevnt nedenfor finner du på øya. Hvilke?

- A: Bøk
- B: Furu
- C: Rogn
- D: Or
- E: Ask

Oppgave 6:

Riktig eller galt? Sett kryss ved de påstandene du mener er riktige:

- 1. "Folk som hadde smittsomme sykdommer ble sendt til Marøy og satt i isolat".
- 2. "Skarv er en stor svart fisk som svømmer fortere enn en makrell"
- 3. "Gulfargen på bergene skyldes en type lav"
- 4. "Veien opp til gården ble bygget for at det skulle bli lettere å ta seg fram med traktor"
- 5. "Det har bodd folk på Marøy fra 1809 til 1958"
- 6. "Svartfjes er spesiell plante som nesten bare vokser på Marøy"
- 7. "Bonden på Marøy brente røsslyngen for å få gress til sauene sine"
- 8. "På Marøy var det bolig, løe, naust, karantenestasjon, hønsehus og hundekennel"
- 9. "Rutebåten gikk innom Marøy to ganger til dagen"
- 10. "Det finnes ikke brønner eller vann på Marøy. Folk måtte samle regnvann i egne tanker"
- 11. "Gran og furutrærne på Marøy ble plantet på 1960-tallet"

VAR DET GEIT PÅ MARØY I GAMLE DAGER?

MARØYS VESTSIDE ER BRATT OG UTILGJENGELIG.

Oppgave 7:

Bonden på Marøy hadde mange forskjellige husdyr. Hvilke av disse dyrene mener du fantes på øya i gamle dager:

- A: And
- B: Sau
- C: Gris
- D: Hjort
- E: Ku
- F: Geit
- G: Høns

Oppgave 8:

Tre av disse fem plantene er vintergrønne. Hvilke?

- A: Einer
- B: Ask
- C: Krekling
- D: Osp
- E: Kristtorn

Oppgave 9:

Hvilken av disse lyngplantene finnes det mest av på Marøy:

- A: Klokkelyg
- B: Purpurylg
- C: Røsslyng

Hva kan lyngen brukes til?

Oppgave 10:

Planten på **bildet ovenfor**

fra Marøy er kjent for sin usedvanlig kraftige lukt og smak. I gamle dager ble planten kokt og brukt som smakstilsetning. Hva tror du den heter?

- A: Skvallerkål
- B: Groblad
- C: Ramsløk
- D: Blodtopp

Oppgave 11:

Berggrunnen på Marøy består av:

- A: Granitt
- B: Gneiss
- C: Fyllitt
- D: Kalkstein
- E: Sandstein

Oppgave 12:

Rombeporfyrr er en brunlig stein med kantete lyse krystaller. Disse steinene kommer fra berggrunn i:

- A: Gandsfjorden
- B: Ryfylkeheiene
- C: Danmark
- D: Sørlandet
- E: Oslofjorden

Oppgave 13:

Landskapet på Marøy er formet av isbreer under siste istid. Når forsvant de siste isbreene fra Marøy?

- A: For 2500 år siden?
- B: For ca 8000 år siden?
- C: For ca 15 000 år siden?
- D: For ca 200 000 år siden?
- E: For ca to millioner år siden?

Rett svar på oppgaver;

(Snu på hodet)

Oppgave 2: A+3, B+1, C+4, D+2 Oppgave 5: B, C og E
Oppgave 6: 1-Galt, 2-Galt, 3-Riktig, 4-Galt, 5-Riktig, 6-Galt, 7-Galt, 8-Riktig, 9-Galt, 10-Galt, 11-Riktig
Oppgave 7: A, B, C, E og G Oppgave 8: A, C og E
Oppgave 9: C Oppgave 10: C
Oppgave 11: C Oppgave 12: E Oppgave 13: C

Før og nå

FRA NORD-VESTSIDEN AV MARØY I 1997. SPORENE ETTER GARDSVEGEN ER I FERD MED Å BLI BORTE I EINERKRATT OG TRÆR. BAK TIL HØYRE SKIMTES HAVNESILOEN. KLOVNASKJER TIL HØYRE.

FRA SAMME STED I 2007. ETTER RYDDING, SAUEBEITING OG REPARASJON AV GJERDER ER GARDSVEGEN NÅ ÅPEN OG TYDELIG I KULTURLANDSKAPET.

FRA SØR-ØSTSIDEN AV MARØY I 2002: HER VAR DET MER SKOG ENN LYNNGHEI. I FØRSTE REKKE BJØRK, MEN OGSÅ NOE PLANTET BUSKFURU OG TETTE KRATT AV EINER. FURUA MIDT PÅ BILDET VELTET I EN STØRM I 2004. BAKERST TIL HØYRE SER VI LIFJELL OG TIL VENSTRE LIGGER USKEN.

FRA SAMME STED HØSTEN 2007: ALL SKOG ER RYDDET OG DET MESTE AV OMRÅDET ER SVIDD. STEINGJERDENE HAR IGJEN KOMMET TIL SYNE OG I KLØFTA NEDERST TIL VENSTRE LIGGER DEN RESTAURERTE GÅRDS DAMMEN. GRANSKOGEN I BAKGRUNNEN SKAL IKKE RYDDES.

FRA ØST-SIDEN AV MARØY I 2002: DETTE OMRÅDET (FELT 2) ER GRUNNLENDT OG EKSPONERT FOR NORDAVINDEN. GJENGROINGEN VAR IKKE KOMMET LIKE LANGT SOM ANDRE STEDER PÅ ØYA. I BAKGRUNNEN TIL VENSTRE KALVØY OG TIL HØYRE USKEN. LEGGE MERKE TIL TREET I VENSTRE BILDEKANT.

FRA SAMME STED I DESEMBER 2007: ETTER SVING I 2003 ER LANDSKAPET BLITT ÅPENT OG TILGJENGELIG. ENKELTE ØYER AV EINERKRATT OVERLEVDE SVINGEN, BLANT ANNET TREET TIL VENSTRE I BILDET. VILLSAUFLOKKEN SES BAK TIL HØYRE.

Marøy som klasserom

LUNDSVÅGEN NATURSKOLE DELTOK I SANKING OG FRAKT AV VILLSAUER FRA MARØY HØSTEN 2007. NATURSKOLEN SAMARBEIDER MED KOMMUNEN OG MARØY-BØNDENE OM RYDDING OG SAUEBEITING LENGST NORD PÅ LANGØY.

ETTER EN LANG VINTER ER STRENDENE PÅ MARØY FULLE AV ILANDDREVT SØPPEL. SØPPELEKSPERT TOR LARSEN MENER DET MESTE KAN SORTERES OG RESIRKULERES. FRA TUR MED STORHAUG SKOLE I 2000.

ELEVER FRA STORHAUG SKOLE FÅR VITE MER OM MARØYS FLORA AV KNUT G. AUSTAD FRA JÆRMUSEET. FRA EKKURSJON I 2000.

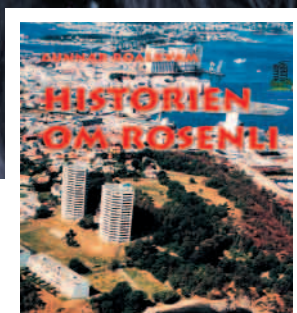
ELEVER FRA KYRKJEVOLLN SKOLE I HOMMERSÅK TØMMER FROSKEEGG I GÅRDS DAMMEN I 2004.

ELEVER FRA JOHANNES LÆRINGSSENTER HAR BESØKT MARØY FLERE GANGER. INFORMASJONSTAVLA SOM STÅR VED STEINBRYGGA BLE MONTERT I 2003.

RUDOLF SVENDSEN GIKK TIL BUNNS UTENFOR MARØY I 1999 OG KOM OPP IGJEN MED ET TANG, TARE, SKJELL OG ANDRE MARINE ARTER. PÅ LAND VENTET ELEVER FRA STORHAUG SKOLE.

Kilder;

Jærboka. Bind I. Redaktør Kåre Arnstein Lye. Norsk Oikos AS
Fem tusen år med flammer.
 Svein Haaland. Fagbokforlaget
 Vigmostad & Bjørke 2002
Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker.
 Redaktør Ann Norderhaug.
 Landbruksforlaget 1999.
Historien om Rosenli.
 Gunnar Roalkvam. Hefte utgitt
 v B/L Rosenli 2003.
På tur i Stavangers natur.
 Erik Thoring. Eget forlag 2000.

Velkommen til Store Marøy.
 Historien om en liten øy i
 Gandsfjorden. Naturvernforbundet
 i Rogaland 2003.
Glimt fra de gamle album i Stavangers østre bydel. Marit Karin Alsvik. Hafsfjord forlag 1996
Min helbredelse. Mirakelet i Stavanger den 17de januar 1915.
 H.Storm og L. Monsen. 1918.
Folk og forhold i gamle Stavanger.
 Gottfred Borghammer.

Statsarkivet. Folketellinger i
 1865, 1875, 1891 og 1900.

Byarkivet. Fra bystyrets forhandlinger og byarkitektens arkiv.
Tinghuset. Grunnbok for gnr 23, brnr 27 (nå gnr. 54, brnr. 839)
Ætt og Heim. Årbøker 1972, 1973, 1975, Hetlandsmarkens historie, Sevald Simonsen.
Sak no. 67. Overtagelse av Marøen, Stavanger bystyre, møte 14.03.1918
Sak no. 53. Salg av eiendommen Marøen i Hetland. Stavanger bystyre møte 23.03.1923.

Odd Werner Olsen. Intervju 2003.
Sigurd Ledaal. Tidligere fylkesveterinær.

Les mer om kystlynghei og gamle kulturlandskap:

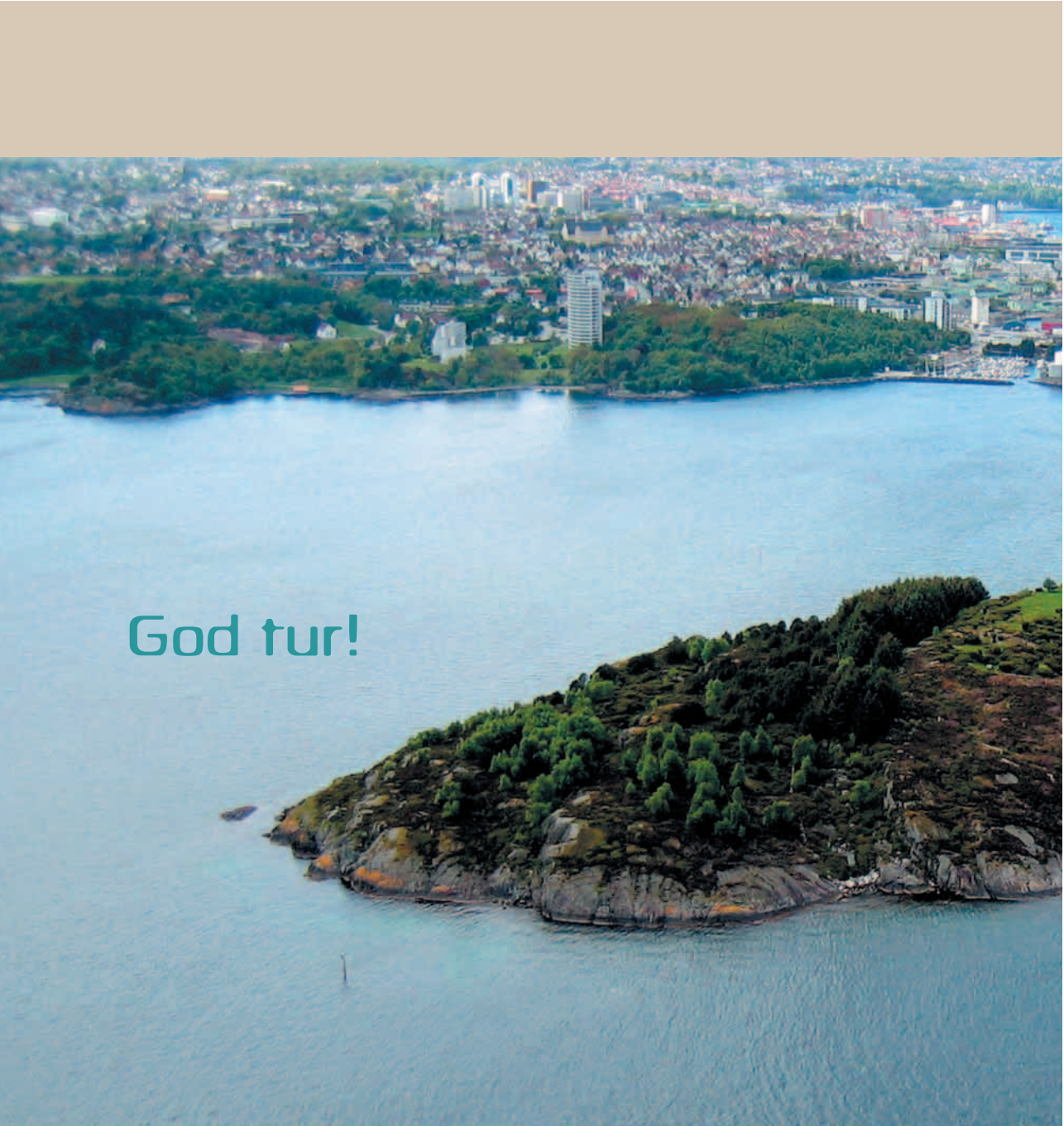
Nettsteder:
 Lyngheisenteret på Lygra, Hordaland:
www.lyngheisenteret.no
 Miljølære for barn og unge:
www.miljolare.no
 Miljøstatus for Norge og Rogaland:
www.miljostatus.no
 Samarbeidsrådet for biologisk mangfold: www.sabima.no
 Norsk institutt for skog og landskap: www.nijos.no
 Bioforsk: www.bioforsk.no
 Artsdatabanken:
www.artsdatabanken.no

Norsk institutt for naturforskning:
www.nina.no
 Stiftelsen BioFokus:
www.biofokus.no
 Senter for klimaforskning:
www.cicero.uio.no
 Norsk Kulturarv:
www.kulturlandskap.net
 WWF-Norge: www.wwf.no
 Norges Naturvernforbund:
www.naturvern.no
 Norges forskningsråd:
www.forskning.no

Fylkesmannen i Rogaland:
www.fmro.no
 Rogaland fylkeskommune:
www.rogfk.no
 Forsøksringane på Vestlandet:
<http://vestlandet.lfr.no>
 Statens landbruksforvaltning:
www.slf.dep.no
 Litteratursøk i Nasjonalbiblioteket:
www.nb.no/baser/sambok
 Direktoratet for naturforvaltning/
 publikasjoner: Håndbok 2007-
 Kartlegging av naturtypoverdi-
 setting av biologisk mangfold-pdf:
www.dirnat.no

God tur på Store Marøy!

An aerial photograph showing a coastal city with a dense urban area and a large body of water. In the foreground, a rocky island with green vegetation juts out into the water. The text "God tur!" is overlaid on the water area.

God tur!

Rogalandsnaturen trenger din støtte!

Synes du det er viktig å ta vare på gamle kulturlandskap og truede kystlyngheier? Er du opptatt av å sikre verdifull natur i ditt nærmiljø? Mener du politikerne må gjøre mer for å redusere utslippene av klimagasser, miljøgifter og andre forurensinger? Naturvernforbundet i Rogaland jobber med disse og mange andre miljøspørsmål hver eneste dag i hele fylket. Vi kan gjøre enda mer med din støtte som medlem eller fast giver. Send en melding til **rogaland@naturvern.no** i dag eller gå inn på vår hjemmeside **www.rogaland.naturvern.no**